

ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΤΗΣ ΜΑΜΜΗΣ

(8 Ἰανουαρίου)

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Εἰς λαϊκὸν περιοδικὸν τῶν Ἀθηνῶν ¹⁾ ὁ Κ. Φ(αλτάιτς), γνωστὸς ἐκ τῶν ἠθιογραφικῶν σημειωμάτων του εἰς τὸν ἡμερήσιον καὶ περιοδικὸν τύπον, ἐδημοσίευσε περιγραφὴν τῆς «*Ἡμέρας τῆς μαμμῆς*» μὲ τὴν πληροφορίαν, ὅτι αὕτη ἐορτάζεται εἰς τὸ Κίτρος, τὸ Ἀμάτοβον, τὸ Σούλοβον, τὸ Κιουρκούτ, τὸ Τσαντιοῦλί, τὰ Κουρφάλια, τὸ Καβακλί καὶ εἰς τὰ ἄλλα χωρία τῆς Κεντρικῆς Μακεδονίας, ὅπου μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας (1923) ἐγκατεστάθησαν Ἕλληνες χωρικοὶ ἐξ Ἀνατολικῆς Ρουμελίας ²⁾. «*Τὴν ἡμέραν αὐτήν, λέγει, (8ην Ἰανουαρίου, ἐορτὴν τῆς ἁγίας Δομνῆς) στοὺς συνοικισμοὺς αὐτοὺς δὲν θὰ ἴδῃτε κανένα ἄνδρα ἔξω. Ὅλοι εἶναι κλειδωμένοι στὰ σπίτια. Οἱ γυναῖκες κυριαρχοῦν καὶ εἶναι ἐπικίνδυνο νὰ συναντηθῇ κανένας ἄνδρας στὸν δρόμο μὲ αὐτές*». Καὶ συνεχίζει: «*Ἀπὸ τὸ πρωὶ τῆς 8 Ἰανουαρίου οἱ γυναῖκες κάθε χωριοῦ βοίσκονται σὲ συναγερομό. Ντύνονται μὲ τὰ καλύτερά των ροῦχα καὶ περνοῦν στὸ λαιμὸ τους φλωριά. Ἀποβραδὺς ἔχουν ἐτοιμάσει καλὰ φαγητὰ καὶ κρασί καὶ μιὰ μεγάλη πλάκα σαποῦνι καὶ μὲ τὰ ἐφόδια αὐτὰ πηγαίνουν στὸ σπίτι τῆς μαμμῆς. Ἡ μαμμὴ περιμένει τίς γυναῖκες ντυμένη καὶ αὐτὴ μὲ τὰ καλύτερά της ροῦχα. Κάθε νεοφερμένη πλένει τὰ χέρια τῆς μαμμῆς μὲ τὸ σαποῦνι ποῦ ἔφερε καὶ ὕστερον τῆς ἀφήνει τὸ ὑπόλοιπο τοῦ σαποῦνιου. Ἔτσι ἡ μαμμὴ ἐξασφαλίζεται ἀπὸ σαποῦνι γιὰ ὅλον τὸν χρόνον. Ἐπειτα οἱ γυναῖκες στολίζουν μὲ τὰ φλωριά των τὴν μαμμὴ, ἡ ὁποία παρουσιάζεται οὕτω χρυσοστόλιστη. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ φλωριά μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐορτῆς ἐπιστρέφονται στὰς κατοχοὺς των. Ἐπειτα ἀρχίζει τὸ γλέντι. Ἡ μαμμὴ ἔχει μαγειρεύσει καὶ αὐτὴ τὰ φαγητὰ της. Τὸ τραπέζι εἶναι ἀπέραντο. Τὰ φαγητὰ ὀρεκτικὰ καὶ ἄφθονα. Τὸ κρασί τρέχει χωρὶς τελειωμὸ καὶ οἱ γυναῖκες διηγοῦνται διάφορα ἀνέκδοτα, ποῦ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τὰ ἀκούσῃ αὐτὴ ἀνδρός. Ὅταν ἀνάψῃ τὸ γλέντι, ἀρχίζει ὁ χορός. Ἡ μαμμὴ τρανᾶ ἐμπρὸς καὶ ἀκολουθοῦν οἱ ἄλλες. Καὶ τὸ γλέντι διαρκῶς γίνεται ζωηρότερο. Τίς ἀπογευματινὲς ὥρες ἡ*

¹⁾ «Μπουκέτο» τῆς 3 Ἰανουαρίου 1929.

²⁾ Ὡς ἐπληροφορήθην, εἰς τὸ Κίτρος ἔχουν ἐγκατασταθῆ πρόσφυγες ἐκ Μπάνας, εἰς τὸ Κιουρκούτ ἐκ Ραβδᾶ, εἰς τὸ Τσαντιοῦλί ἐξ Ἀηβλάση, χωρίων κειμένων ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν προσβάσεων τοῦ Αἴμου παρὰ τὴν Μεσημβρίαν.

διασκέδασις φθάνει σιὸ κατακόρυφο. Τὰ τραγούδια τῶν γυναικῶν χαλοῦν τὸν κόσμον. Τὸ σίτι τῆς μαμμῆς ἐγκαταλείπεται καὶ ὁ χεῖμαρρος τῶν γυναικῶν μὲ τὴ μαμμὴ ἐμπρός ξεχύνεται σιτοὺς κεντρικοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ. Ἐκριβῶς τότε κανένας ἄνδρας δὲν τολμᾷ νὰ φανῆ εἰς τὴν ἀγορὰν. Μόνο τὰ καφενεῖα εἶναι ἀνοιχτά, καὶ ἀπ' ὄλους τοὺς ἄνδρες μόνο οἱ καφετζῆδες ἀπολαμβάνουν ἀσυλίας. Ὁ χορός, τὰ τραγούδια, ἢ διασκέδασις συνεχίζονται στὴν πλατεῖαν, στὴν ἀγορὰ καὶ στὰ καφενεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν σις γυναῖκες τὴν ἡμέρα αὐτή... Ἄργα τὸ βράδν οἱ γυναῖκες γυρίζουν σιὰ σπίτια τους καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ἡμέρα ὁ ἄνδρας ἀναλαμβάνει πάλι τὰ κυριαρχικά του ἐπὶ τῆς γυναικὸς δικαιώματα». Ὁ Φαλτάιτς μᾶς πληροφορεῖ καὶ ὅτι τὴν ἑορτὴν τῆς μαμμῆς διετήρουν καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν Σαρράντα Ἐκκλησιῶν, τῆς Βιζύης, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τοῦ Λουλὲ - Μπουργὰς τῆς Ἄνατ. Θράκης καὶ ὅτι αὕτη «εορτάζεται μὲ φανατισμὸ σὲ ὅλη τὴ Βουλγαρίᾳ, ὅπου λέγεται «μπάμπιν ντέν».

Περὶ τῆς ἑορτῆς ταύτης τῶν γυναικῶν τῆς Θράκης ὀλίγας πρότερον καὶ ἀσαφεῖς εἰδήσεις εἶχομεν. Ἡ πρώτη, περιεχομένη εἰς ἀνέκδοτον χειρόγραφον τοῦ Συμ. Μανασσείδου, ἀποκείμενον ἐν τῷ Ἱστορ. Λεξικῷ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (Φιλ. Σ. ΚΠ. ἀριθ. 3796, σελ. 84) τοῦ ἔτους 1886 (=ΛΑ 288) ἀναφέρεται εἰς τὰ ἔθιμα τῶν Μαρασιῶν, συνοικίας τῆς Ἀδριανουπόλεως. Κατὰ ταύτην «αἱ πελάτιδες τῶν μαιῶν φέρουσι πρὸς αὐτὰς γλυκύσματα καὶ προχύτην πλήρη ὕδατος, δι' οὗ ἐπιχέουσι καὶ νίπεται ἡ μαῖα. Μετὰ ταῦτα ἐπιστρέψασαι οἴκαδε ἐτοιμάζουσι διάφορα φαγητὰ καὶ πίτταν καὶ φέρουσιν αὐτὰ εἰς τὴν οἰκίαν τῆς μαίας καὶ κεφαλόδεμα, καὶ ἐκεῖ εὐωχοῦνται. Μεθ' ὃ στολίζουσιν αὐτὴν καὶ ἀναβιβάσασαι ἐφ' ἀμάξης πομπεύουσιν αὐτήν. Τοῦτο δὲ γίνεται τὴν τρίτην ἡμέραν τῶν Θεοφανίων. Ἰστέον δὲ ὅτι τὰ Μαρασία κατοικοῦνται ὑπὸ ἑλληνοφόνων καὶ βουλγαροφόνων. Τοῦτο δ' ἔστι ἔθιμον τῶν βουλγαροφόνων. Ἐκάστη δὲ πελάτις προσφέρει τῇ μαίᾳ κατὰ τὴν ἐαυτῆς δύναμιν κεφαλόδεμα ἢ μανδήλιον ἢ ἐμπροσθέλλαν καὶ μίαν πλάκα σαπωνίου. Τὴν δ' ἄμαξαν, ἐφ' ἧς πομπεύουσι τὴν μαῖαν ἐστολισμένην ὡς νύμφην καὶ μεμεθυμένην, σύρουσι δύο νέοι ἐξευγμένοι εἰς τὸν ζυγὸν καὶ φέρουσιν εἷς τι φρέαρ καὶ καταβρέχουσιν αὐτὴν ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν καὶ συνοδεύουσιν αὐτὴν ἅπασαι μεμεθυμένοι καὶ μαινόμενοι ὡς ποτε αἱ πρόγονοι αὐτῶν μαινάδες. Τὴν δ' ἡμέραν ταύτην ἐπονομάζουσι βουλγαριστὶ Μπάμπεντεν ἢτοι ἡμέρα τῶν μαιῶν». Καὶ τὰ αὐτὰ δῶρα (σάπωνα, ρακὴν, γλυκύσματα καὶ τι παννικόν) προσφέρουν πρὸς τὴν μαμμὴν αἱ γυναῖκες, κατὰ τὸν Μανασσείδην, καὶ εἰς Γιλδερίμ, προάστιον τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ὅτι ἡ ἑορτὴ αὕτη συνηθίζετο ὑπὸ μόνων τῶν βουλγαροφόνων κατοίκων τῶν Μαρασιῶν δὲν εἶναι πιθανόν, διότι, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἦτο κοινὴ

συνήθεια τῶν παροικούντων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων τῆς βορείου Θράκης.

Ἡ ἑτέρα εἰδησις, δημοσιευμένη ὑπὸ Κ. Παπαϊωαννίδου εἰς τὰ «Θρακικά» τ. Α' 1928, 458 προέρχεται ἐκ Σωζοπόλεως καὶ περιορίζεται εἰς τὰ ἑξῆς ὀλίγα: «Τὴν 8ην Ἰανουαρίου, ἑορτὴν τῆς μαμμῆς, μεταβαίνουν αἱ μὴ ἀπολέσασαι ἔτι πᾶσαν ἐλπίδα τεκνοποιΐας γυναῖκες πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν μαιῶν τῆς πόλεως, ἐκάστη εἰς τὴν ἐαυτῆς, προσφέρουσαι αὐταῖς σάπωνα καὶ χρήματα».

Ἀποφασίσας ἔκτοτε νὰ ἐρευνήσω τὰ κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦτο προέτρεψα τὸν διευθυντὴν τοῦ «Ἀρχείου θρακικοῦ λαογραφ. καὶ γλωσσ. θησαυροῦ» ν' ἀπευθύνῃ σχετικὸν ἐρώτημα πρὸς τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ συνεργάτας τοῦ περιοδικοῦ, ἐκ τῆς ἐνεργείας δὲ ταύτης προῆλθεν ἡ ἐκτενὴς περιγραφὴ τοῦ διδασκάλου Β. Δεληγιάννη, ἡ δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ «Ἀρχ. θρακ. θησ.» τ. 3 (1936-37) σ. 196-200. Οὗτος ηὔτύχησε νὰ συναντήσῃ ὄργανοπαίκτην, παρευρεθέντα πρὸ τριετίας εἰς τοὺς Ἀμπέλους, χωρίον τῆς περιοχῆς Νιγρίτης, κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν ἐκ Σταχτοχωρίου τῆς Ἀγγιάλου καταγομένων γυναικῶν, καὶ νὰ μᾶς παράσχῃ λίαν ἐνδιαφερούσας καὶ αὐθεντικὰς πληροφορίας περὶ τῶν κατ' αὐτὴν τελεσθέντων.

Ἴνα δὲ δυνηθῶ νὰ συλλέξω πληρεστέρας περὶ τοῦ ἔθιμου εἰδήσεις, μετέβην ὁ ἴδιος τὸ θέρος τοῦ 1937 εἰς τὴν Κεντρικὴν Μακεδονίαν καὶ ἐπεσκέφθην τὴν Νέαν Μεσημβρίαν, Νέαν Ἀγγιάλον, τὸ Πολύκαστρον, τὴν Καλίνδοιαν καὶ ἄλλα χωρία, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν ἐγκατασταθῆ πρόσφυγες ἐκ τῶν παρὰ τὸν Αἶμον ἐλληνικῶν χωρίων: Ἀηβλάση, Ραβδᾶ, Ναίμονα, Μπάνας, Τζίμου κλπ. Τὸ συλλεγὲν κατὰ τὴν ἔρευναν ταύτην λαογραφικὸν ὑλικὸν κατέθηκα εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ὅπου κατεγράφη ὑπ' ἀριθ. χειρ. 1104 Α'-Δ'. Ἐξ αὐτοῦ δημοσιεύω κατωτέρω εἰδήσεις ἀφορώσας εἰς τὰ τελούμενα ἐν τῇ ΒΑ. Θράκῃ πρὸ τοῦ 1923 ἔθιμα τὴν 8ην Ἰανουαρίου, «ἡμέραν τῆς μαμμῆς», ἡ ὁποία κοινῶς ἐλέγετο *μπάμπω γκιονοῦ* (ἐκ τοῦ τουρκ. *gunp*=ἡμέρα' *μπάμπω*=γραῖα, μαῖα). Δύο ἐκ τῶν κατωτέρω δημοσιευομένων κειμένων (ἀρ. 11 καὶ 12) ἀναφέρονται εἰς ἔθιμα τῶν γυναικῶν τῶν παρακειμένων βουλγαρικῶν χωρίων Ἐρκέτς καὶ Κισλάδερε, ὡς τὰ ἀντελήφθησαν Ἕλληνες ἔμποροι ἐκ Μεσημβρίας καὶ Ἀγγιάλου, παρευρεθέντες εἰς αὐτὰ τὴν 8ην Ἰανουαρίου. Ἐς σημειωθῆ καὶ ὅτι εἰς ἐκ τῶν πληροφοριοδοτῶν μου, ὁ Γιάγκος Ἀράμπογλου (ἀρ. 2) εἶχε μητέρα μαμμὴν καὶ παρηκολούθει ἐλευθέρως τὰ γινόμενα κατὰ τὴν ἑορτὴν ἐν τῇ οἰκίᾳ ἄλλος, ὁ Διαμαντῆς Κηπουρίδης (ἀρ. 4 καὶ 5), ἦτο ὄργανοπαίκτης καὶ παρευρέθη πολλάκις εἰς τὰς ἑορτὰς τῶν ἐλληνικῶν χωρίων τοῦ Αἶμου.

1 (ΛΑ 1104 Γ' σ. 205)

Παρά Ἀρετῆς Γιαννάκου Τσακαλάκη, ἐτῶν 39, ἐκ χωρ. Ναίμονα, περιφ. Μεσημβρίας.

Τῆς Μπάμπως μέρα.

Κάθε γυναῖκα, ἐκείν' ποὺ τεκνών', θὰ πᾶνε τὸ προῶτὶ στὴ μαμμὴ ἀπόνα σπουνάκ' καὶ θὰ διή χύσ'νε νὰ πλνθῆ κάθε μιὰ. Μετὰ θὰ γυρίσ'νε στὰ σπίτια τους καὶ θὰ ἐτοιμάσ' κάθε μιὰ τραπέζ' διάφορα φαγητά: ξυνὸ λάχανο, ὄ,τι νά 'ναι ἄλλη αὐγά, ἄλλη ψάρια, μιλίνα¹⁾, καὶ μιὰ πίττα εἶναι ἀπαραίτητη, ἀλειμμέν' μὲ μέλ' καὶ κεντημέν' μὲ μαχαῖρ' καὶ πηροῦν'. Τὸ βραδάκ' θὰ τὰ πάρ'νε καὶ θὰ πᾶνε στῆς μαμμῆς τὸ σπῖτ'. Ἐκεῖ θὰ καθήσ'νε νὰ διασκεδάσ'νε. Ἐχ'νε κι ἕναν ὀργανοπαίχτη. Χορεύ'νε, πηδοῦνε, γίν'νται καὶ μασκαροῦδες. Ἄδρας δὲ ζυγών'. Ἐναν γκαιρὸ πήαιναν οἱ γυναῖκες καὶ στὴ βρύσ' κ' ἔβρεχαν διή μπάμπω καὶ δὸ βρόεδρο.

2 (ΛΑ 1104 Γ' σ. 21-23)

Παρά Γιάγκου Ἀράμπουλου, ἐτῶν 57, ἐκ χωρίου Τζίμου, περιφ. Μεσημβρίας.

Τὸ Μπάμπω γκιουνοῦ.

Ὅταν ἔρτ' κείν' ἡ μέρα, θ' ἀλλάξ'νε οἱ γεναῖκες τὶς καλύτερες φορεσιές, θὰ βάλ'νε τὸ φκιασίδι τς, τὸ κοκκινάδι τς, ἐπειδὴ, ἅμα κἀν'νε παιδί, νὰ νεῖναι ἔμορφο.

Ἔστερα θὰ πάρ' κάθε μιὰ διή ρακὴ τς, τὶς μεζέδες τς, τὸ τί ἔχ' νὰ ποῦμε, θανά πάρ' κ' ἕνα τσουκάλ' νερὸ ζεστὸ καὶ βασιλικό. θανά βάλ' τὸ λυγόν', θανά βάλ' κ' ἡ παραμάννα τὰ χέρια τς ἔτο' ποκάτ' (συμπελεγμένα), θανά χύσ' τὸ νερὸ πᾶν' στὰ χέρια τς μυροδέν, μαζωμένο, γιὰ νὰ γίν' γλήγορα τὸ παιδί, καὶ θανά κἀν' ἕνα καλὸ λουλούδ' μὲ τὸ βραράκ' καὶ θανά τὸ βάλ' στῆς μαμμῆς τὸ κεφάλ', γιὰ νὰ εἶναι ἔμορφο τὸ παιδί. Ἔστερα πὲ τὰ κείνο τὸ ρακὶ θανά κεράσ' διή μαμμῆ, καὶ τὸ ἄλλο θανά τ' ἀφήκ' ἐκεῖ, καὶ θανά δώκ' μπαξίσο' διή μαμμῆ, κ' ἔστερα ἡ μαμμῆ κερνοῦσε κεῖνες. Ἔστερα θανά γυρίσ'νε σιὸ σπῖτ', θανά σφάζ'νε πὸ μιὰ κόττα, θανά κἀν'νε τὸ τραπέζι τς. Φαγητά, ὄ,τ' βρισκοῦσανε.

Θανά πᾶνε πάλε στῆς μαμμῆς τὸ σπῖτ', θανά πιάσ'νε μιὰ γάιδα καὶ θανά παίζ' κείνο τὸ βράδ' ὅσο νὰ μυτζερίσ'νε. Τραβουδοῦσανε, χόρευανε. Ἡ μπάμπω ἔσεργε δὸ χορό. Μιὰ πόδεγεν πανταλόνια, γίν'νανε ἄδρας κι ἄλλη γεναῖκα, κ' ἔκαναν τ' ἀστεῖα μὲ κἀνα λουκάν'κο. Κεῖνο τὸ λουκάν'κο τό'κλαιγαν,

¹⁾ μιλίνα, γλόνκσμα ταψιοῦ μὲ γέμιση ἀπὸ φροῦτα, κολοκίθα κλπ.

τὸ φιλοῦσαν. Ἄλλη γίνεταν τζαντὰρος (χωροφύλακας) μὲ τὰ σπαθιά, ἀλλ' ἀσκέο (στρατιγιοῦτς) μὲ δὴ στολή τ' καὶ γλεδούσανε. Μάσκες δὲν ἔβαζανε, τὰ προσώπατα λεύτερα. Ἐβγαίνανε, πάινανε καὶ σιὰ μαγαζιά, ἔπαιρνανε μπαξίσια· θανά πάο'νε τὸ καπέλλο σ', γιὰ νὰ δώκ'ς μπαξίς'. Δὴ μαμμὴ δὴ στολίζανε, δὴν ἔβαζανε πὰ σ' ἓνα κάρσο καὶ δὴ γκιζέο'ζανε κι ἅμα πάινεν κάνας ἄδρας κεῖ ἀπ' ἦταν οἱ γεναῖκες, δὸν ξεβράκωνανε.

Ἐγώ, ἦταν ἡ μητέρα μ' μαμμὴ καὶ δὲ φυλάγδας πὸ τὰμένα, ἦμουνα μέσα στὸ σπὶτ'. Μένα δὲ μὲ πείραζανε. Ἀγκρουφίως τό'κανανε, συνατοῖ τς, γεναῖκες μουχέες. Ὁ γάϊδατζης ἦταν μονάχα, ἀλλὰ ἦταν ἀπαγορευμένο νὰ πῆ τίποτα. Λεύτερα κορίτσια δὲν ἄφηνανε. Παίρμενες μονάχα καὶ γοιές πάινανε.

Τοῦχαν σὲ καλό, γιὰ ν' ἀποχοιτοῦνε παιδιὰ.

3 (ΛΑ 1104 Γ' σ. 90-93)

Παρά Σκουλίνας Γιάγκου Ἀράμπογλου, ἐτῶν 53, ἐκ Ραβδά, περιφ. Μεσημβρίας.

Μπάμπω γκιουνοέ.

Δὴ μέρα αὐτή, τὸ προγί, ἡ μπάμπω κάθεται στὸ θρόνο τς, στὸ κάθισμα, καὶ κάθε μιά, πὸν θὰ ἔσθη, θὰ τῆς χύσ' νερὸ νὰ πλυνθῆ. Ἐχ' ἓνα κλωνὶ βασιλικὸ μέσ' στὸ νερό. Τὸ σαποῦν' θὰ τὸ βάλ' πάν' σιὰ χέογρια τῆς μαμμῆς καὶ τὸ νερὸ θὰ τὸ χύσ' πάν' σιὰ χέογρια, ἔτο' χλιαρό, ὄλο μὲ μιᾶς, καὶ δὴ γραφίτσα (τὸ μπακιράκ') θὰ δὴ βρουμντήσ' καὶ θὰ δὴ γάν' μὲ τὸ ποδάο' ἔτο' καὶ θὰ δγγῆ: Ἄμα ν εἶν' τάνάσκελα, θὰ κάν' κορίτσ', ἅμα ν εἶν' μπρούμντα, θὰ κάν' ἀγόο'. Ὑστερα τῆς σκουπίζ' τὰ χέογρια τς μὲ δὴ βετσέια, θὰ δὴ γκεράσ' κ' ἓνα ποτηράκ' ρακί, θὰ δὴ δώκ' μέντες, λουκοῦμ', θὰ δὴ φιλήσ' τὸ χέο', θὰ δὴ δώκ' καὶ μπαξίς', πέντε δραχμὲς νὰ ποῦμε.

Ὑστερα φεύγουμε, παγαίν'με, ζυμών'με κάν'με πίττες, φαγιά. Θ' ἀλλάξ'με κιάλας· θὰ βάλω γώ, νὰ ποῦμε, ποτούο¹⁾, ἓνα καλπάκ' καναγκαιοῆσιο· ἄλλη γέν'ται ἀξιωματικός, ἄλλη κομίτα, ὅ,τι ἀλλαξιά νὰ βοῆς νὰ βάλ'ς.

Ὑστερα θὰ πάο'με τὰ τραπέζια μας²⁾, τὰ φαγιά μας καὶ θὰ πᾶμε στῆς μαμμῆς τὸ σπὶτ', νὰ στρώσ'με τὶς μεσάλες³⁾, νὰ βάλ'με τὰ φαγιά μας, τὰ κρασιά μας.

Πρῶτα θὰ στολίσ'με δὴ μαμμὴ. Θὰ δὴ βάλ'με τὸ λουλοῦδ' τὸ χονσό, βαρσκιωμένο, θὰ δὴ βάλ'με μπρουλιές φλουριά—ἀντὶς φλουριά σταπίδες, χαρούπια, φουσκας (πατλάκες ἀπὸ καλαμπόκ', πὸν τὸ βάζ'νε στῆ φωτιά)· μιὰ φούσκα, μιὰ σταπίδα· βάν'με καὶ σῦκα, ξυλοκέρατα—κ' ἓνα κρεμμύδ' στῆ μέσ' γιὰ ὄρολόγ'.

¹⁾ Ποτούορι, βράκα ἀνδρική στενή, πὸν φοροῦσαν οἱ χωρικοί.

²⁾ Ἐννοεῖ χαμηλὰ στοργγγυλὰ τραπέζια, τοὺς λεγομένους σσοφοράδες. ³⁾ Τραπεζομάντηλα.

Θὰ τὸ παστρέψῃς, νὰ εἶναι ἄσπρο· τὸ ἴβαζανε σὲ μιὰ κλωστή, ἔβανανε κ' ἕνα τσάκνο γιὰ κλειδί.

— Τί ὥρα εἶναι ;

— Τὸ κορμυδ' λέγ' ἢ χτεσινή!

Κάθε μιὰ πήγαινε διὴ βρουλιά τς μὲ τὶς φοῦσκες στὴ μπάμπω καὶ τὸ κεφάλ' τῆς βάβως γίντανε ὡς ἀπάν' πὲ τὰ λουλουδία.

Ἡ βάβω εἶχε καλεσμένες δυὸ βάβες. Καὶ σ' αὐτὲς ἔβανανε τὶς μπρουλιές. Οἱ γεναῖκες στόλιζανε διὴ βάβω καὶ κεῖνες τὶς γριές.

Ἔστερα θὰ καθήσ'νε νὰ φῶνε καὶ νὰ πιοῦνε. Θὰ τραγουδήσ'νε καὶ θὰ μεθύσ'νε. Κ' ἔστερα θ' ἀρχινίσ'νε νὰ χορεύ'νε.

Λένε ὅλα τὰ τραβούδια, καλὰ καὶ ἀγαπανά¹⁾).

Κάν'νε κ' ἕνα ἀλόησιο προῦμα ἕνα πρόσο, ἕνα σετζοῦκ²⁾, ἕνα λουκάν'κο ὅπου βροῦνε τρῦπα ἀνοιχτή, τὸ ρωκῶν'νε...

Ἔστερα θὰ πᾶνε στὸ μαγαζί, θὰ χορέψ'νε, θὰ πιοῦνε. Χορεύοντας θὰ πᾶνε. Ἡ βάβω τρανάει τὸν πρόοδο, κ' οἱ γεναῖκες πιασμένες στὸ χορὸ. Κι ἅμα βροῦν κανέναν ἄδρα, δὸ βαίρν'νε τὸ κασκέτο τ', κι ἅμα δὲ δώκ' κροσί, δὲ τὸ δίν'νε· δὸ ρήχ'νε κατὰ γῆς, δὸ γατουροῦνε, ὅ,τ' θέλ'νε δὸ γάν'νε.

4 (ΛΑ 1104 Γ' σ. 162-3)

Παρὰ Διαμαντῆ Κηπουρίδη, ὄργανοπαίκτη, ἐτῶν 55, ἐκ Μεσημβρίας.

Στὸ Ναίμονα ἔτυχα, στὸ Ραβδᾶ, στὴ Μπάνα. Τὰ ἴδια ἔθιμα. Ἦμανε ὄργανοπαίχτης καὶ τὰ εἶδα.

Διὴ μέρα τῆς βάβως οἱ γυναῖκες θὰ πᾶνε στὴ μαμμῆ καὶ ἢ κάθε μιὰ θὰ πάγ' ἕνα δῶρο· ἢ πίττα, ἢ κόττα θὰ βράσ', καὶ κατόπ' θ' ἀρχίσ' ἢ διασκεδάση.

Ὀλόκληρη μέρα θὰ διασκεδάζ'νε, μόνε οἱ γυναῖκες μαζί πὲ διὴ βαραμάννα. Οἱ ἄδροι θὰ εἶναι φροουρά· αὐτοὶ θὰ εἶναι εἰταξία. Αὐτοὶ δὲ πίν'νε αὐτὴ διὴ μέρα, θὰ προφυλάγ'νε τὶς γυναῖκες. Ὅταν ὅμως θανά βγιοῦνε στὸ δρόμο μεθυσμένες, τύχαινε νὰ περάσ' κάνας διαβάτης πεκεῖ. Αὐτὸς ἐξάπαντος ἔπρεπε νὰ δώκ' κάτι τί, ἕνα ρεγάλο. Ἄν δὲν ἔδινε, θανά δὸ γατεβάσ'νε πὲ τὸ ἄλογο καὶ θανά δὸ βᾶνε στὴ βρούσ' νὰ δὸ βρέξ'νε, νὰ κάν'νε τὸ ἔθιμο τοῦ Ἀγίου Ἰορδάνου.

Ὀλόκληρη πλεξούδα κορμυδία ἢ σκόρδα ἔβαζαν γύρω στὸ λαιμὸ τῆς μπάμπως ἢ καὶ μπρουλιές μὲ γεμίσια (ξηρούς καρπούς) διάφορα.

¹⁾ Ἄσπυρα, σατιρικά.

²⁾ Σετζοῦκι, εἶδος λουκάνικου.

Με ξόλο ή με χῶμα, με πηλό, ἔκανανε ἕνα ἀδρικό προῶμα. Τὸ στόλιζανε με κάτι λουλούδια, ὅπως και διή βρωτομαγιά, ή μιὰ τῆς ἄλλης τὸ ἔδινανε. Τὸ φιλούσανε, τὸ ἀγκάλιαζανε και ἔκανανε πὼς τὸ βάζ'νε σὲ καμμιάνα. Ἔκανανε και τὸ γυναίκειο και τ' ἀντάμωναν, ὅπως ἐκτελεῖται τὸ φρσικό καθήγον.

Τὸ ὅμοιο ἐγὼ τὸ εἶδα στὰ χωριά τὰ δικὰ μας και διή δευτέρα μέρα τοῦ γάμου. Ὅταν θὰ βγῆ τὸ κορίτσο παρθένα, γίν'ται μεγάλος ἐνθουσιασμός σὲ κείνη διήν οἰκογένεια και τὸ πανηγυρίζ'νε. Στὴ Μπάνα βάζ'νε ἕναν ἄθροπο και ἀνεβαίν' σ' ἕνα δένδρο ἀψηλὸ και φωνάζ': Σήμερις κανένας δὲ θὰ βγῆ ὄξω πὲ τὸ χωριό. Ὅλ' θὰ ἔρτουνε σιτὸ γάμο νὰ διασκεδάσ'νε. Στὴ διασκέδασ' οἱ γυναῖκες κρεμάζ'νε κρεμμύδια, σκόρδα ή μιὰ πὲ διήν ἄλλ', ὅπως στῆς μπάμπως διή μέρα. Κάν'νε και ἕνα ἀδρικό προῶμα και τὸ δίν'νε χέρο σὲ χέρο και τὸ χαϊδέυ'νε, τὸ φιλοῦνε, ἄδρου και γυναῖκες, και τελευταῖα πιάν'δαι σιτὸ χορὸ και χορεύ'νε μέχοι τὸ προῶ. Εὐχές: Καλὰ ὕστερνά, ν' ἀσπορίσ'νε, νὰ γεράσ'νε, νὰ πολυτεκνήσ'νε.

5 (ΛΑ 1104 Γ' σ. 164-5)

Παρά τοῦ αὐτοῦ.

Στὴ Μπάνα διή μέρα τῆς μπάμπως ἐν πρώτοις πηγαίν' μιὰ γυναῖκα πὲ τὸ προῶμα τὸ ἀδρικό και τὸ γυναίκειο. Τὸ γυναίκειο τὸ φκιάν'νε μ' ἕνα κομμάτ' τομάρο μαλλιαρό, π' αὐτὰ ποὺ ἔχ'νε οἱ γουναροῆδες. Τὸ σιζ'νε και τὸ κάρ'νε τὸ ὅμοιο. Τὸ στολιζ'νε με διάφορα ἀνθη τῆς ἐποχῆς ἐκείνης και τὸ προσφέρουνε στὴ βαραμάννα με τὸ ἀδρικό προῶμα και αὐτὸ συντείνει, διὲ ή παραμάννα εἶναι ὡς ἕνας ἐλευθερωτής, μεγάλος γιατρός γι' αὐτές, και εἶναι πρὸς τιμὴν τῆς. Ὅστερα ὄλες οἱ ἄλλες χύνοντανε σύσσωμα σιτὸ δωμάτιο, ποὺ ἦτανε ή μπάμπω, τὸ ἀγκάλιαζανε αὐτὸ τὸ προῶμα και ή μιὰ τὸ ἔδινε τῆς ἄλληνῆς και τὸ χαϊδευανε, τὸ φιλούσανε. . . Χόρευανε γύρω σιτὸ τραπέζ' με τὴ μπάμπω προῶδο:

Ἔνας γέρος κλάδενε,
διή ματζάνα τ' σάλενε κτλ.

6 (ΛΑ 1104 Α' σ. 269-277)

Παρά Κυριάκου Καλαϊτζῆ, ἑτῶν 55, ἐκ Μεσημβρίας, παντοπόλου ἐν χωρ. Νταουτλί ἀπὸ τοῦ 1897-1903.

Στὸ Νταουτλί, ὅταν ἔρχουδας οἱ καλὲς οἱ μέρες και περνοῦσε τ' Ἀηγιάν', οἱ γυναῖκες (τοῦ Νταουτλί) πῆγαινανε και στόλιζανε διή βαραμάννα, διή βαράκωνανε, διήν ἔκανανε σὰ νύφ': διήν ἔβαζανε στὴ βολυθρόνα και καμάρωνε.

Τὸ λοιπὸν ἢ κάθα μιὰ νοικοκυρὰ θανά πάγ' τὸ τραπέζ', (δὴ κόττα τς, μισίρ¹⁾), χήνα, ξυνόγαλο, μιλίνας, κρασί ἕνα μπακίρ' μεγάλο, νερομπάκιρο, καὶ συναγωγίτζιδας ποιά θανά πάγ' τὸ καλύτερο φαγητὸ στὴ βαραμάννα.

Αὐτὸ ἀρχινοῦσε ἀπὲ ἢ ὥρα ὀχτιὼ τὸ πρωτὶ μέχρι τὸ μεσημέρ'. Θανά φᾶνε, θανά γλεντήσνε ὄλες ἀναμεταξὺ τς, στῆς παραμάννας τὸ σπίτ'.

Μετὰ τὸ μεσημέρ' ξεσπάθωνανε πιά κ' ἔπαιρνανε δὸ δαῖ δὸ Δημητράκ' δὸ Διαμαντόγλου, γκαϊδατζῆ, καὶ τοὺς ἔπαιζε πὲ δὴ γκαϊδα. Τὸν εἶχανε ὁμως μεγάλη πειθαρχία.

Ὅταν περνοῦσε τὸ μεσημέρ' κ' ὕστερις δύνκλας μὲ διάφορες φορεσιές, ἀντηρήσια ροῦχα, κ' ἔτρεχανε στὰ σοκάκια μὲ τρεῖς, μὲ τέσσερις κομπανίες, γιὰ νὰ συναντήσνε κανέναν ἄδρα, μεθυσιμένες ὁμως. Κι ὅποια ἀντάμωνανε, ἐννοοῦσανε νὰ τοὺς δώκ' λεπτά, κι ἂν δὲ δὸς ἐδινε λεπτά, τὸν ξεγύμωνανε κι ἀναγκάζδανε ὁ καθεὶς νὰ δώκ' λεπτά, γιὰ νὰ γλυτώσ' τὸ ξεγύμνωμα. Μετὰ τὸν ἄφηνανε, ἔπαιρνανε τὰ λεπτά, κ' ἔτρεχανε κι ἀγόραζανε κρασί.

Σ' αὐτὸ τὸ ἀναμεταξὺ μιὰ φορὰ ἔρχομαν κ' ἐγὼ μὲ δὸ Μπύρογο πὲ τ' ἄλογο, καὶ μὲ πιάν' τοῦ Γιώργ' τοῦ Ντελῆ - Δημήτρ' ἢ γεναῖκα, κ' ἔπιασε τ' ἄλογο πὲ τὰ χαλινάρια καὶ λέγ' :

— Κερατᾶ, παρᾶδες βγάλε. Κ' οἱ ἄλλες φόναζανε :

— Κράτια τον, μὴ δὸν ἀπολᾶς.

Κι' ἀναγκάσκα κ' ἔδωκα εἴκοσ' γρόσια καὶ μὲ ἀφήσανε. Καὶ μετὰ μιὰ ὥρα γλέπω κ' ἔρχομαι στὴ βιάτσα κ' ἔβγαζανε τὶς ἄδρ' πομέσα πὸ τὰ καφενεῖα πὲ τὶς προποδιές.

Αὐτὰ ἦδασ τὰ ἐθίματα τοῦ Μπαμπογκιοννοῦ τοῦ Νταουτλί.

Τὸ γαϊδατζῆ δὸν εἶχανε δεμένα τὰ μάτια, μόνε νὰ παίζ'. Πότε τὸν ἔβανανε στὸ στόμα μιλίνα (=πίττα), πότε ἄρμυρὸ ψάρ'...

Δὴ μπάμπου δὴν ἔπλυνανε, τὴ βογιάλζανε μὲ κοκκινάδ' τὰ μάγουλά τς, δὴν βοιδιόραζανε καὶ δὴν ἔβανανε πούλια στὰ μάγουλα, στὸ τσακάλ' φλουρογιά· δὴν ἔκανανε κοῦκκο καὶ δὴν ἔβανανε στὴ βολνθρόνα καὶ καμάρωνε.

Χόρευανε, ὅταν ἦδασ μὲς στὸ σπίτ'. Ἔκανανε πολλὰ πράματα, ἀλλὰ πῶς νὰ τὰ ξέρ' κανεῖς; Ἡ μιὰ ἔβανε ροῦχα ἀδρικὰ καὶ δεκינוῦσε ὡς ἄδρας. Μερικὲς ἔβγαίνανε κ' ἔπιανανε τὰ πόστα, μήπως πλησιάσ' κανέναν ἄδρας καὶ πάγ' καὶ ὀγγὴ ἐκεῖ τί γέν'ται²⁾.

¹⁾ Μισίρ, ἰνδιάνος, κοῦρκος.

²⁾ «Οἱ Νταουτλιανοὶ ἦδασ Καβακλιῶτ' ἀπὲ τὸ βουνὸ Σατάρ' τῆς Ἀδριανοῦς περιφέρειας. Ἦσαν στὸν καιρὸ τῆς Ρουσίας κι ὁ Νταουτ μῆης εἶχε τὸ τσιφλίκι καὶ τὸ ἀγόρασαν αὐτοὶ καὶ τὸ καμαν χωριὸ καὶ ὠνομάσεν Νταουτλί. Εἶχανε 30 χιλιάδες στρέμματα ὀγδόνα οἰκογένειες».

Καὶ στὴ Μεσέβρια οἱ γυναῖκες μαζεῦδας στὸ σπίτ' τῆς μαμμῆς καὶ διασκέδαζανε. Καὶ οἱ ἄδροι ἔκανανε τὸ Μπάμπουγκιοννὸν κόντρα πὲ τὲς γεναῖκες.

7 (ΛΑ 1104 Β' σ. 2-3)

Παρά Δημ. Σαρρῆ, ἐτῶν 60, ἐξ Ἀγχιάλου.

Τὸ Μπάμπου γκιοννὸν γίντανε καὶ στὴν Ἀχελώ. Ἦταν ἡ τελευταία γιορτή. Οἱ γυναῖκες πήγαινανε στὸ σπίτι τῆς μαμμῆς· δὴ βήγαινανε σαπούνια, λάδι. Δὲν ἐπιτρέπονταν ἄδρος. Ὅλη νύχτα γλεντούσανε καὶ ἔκανανε ὅ,τι μπορούσανε. Χόρευανε, ἔπινανε καὶ κομιμάτ' παραπάν', ἔρριχνανε δὴ μιὰ κάτ', δὴν ἔκανανε τριζώλο¹⁾.

Πήγαινανε μόνε γυναῖκες παρρεμένες. Οἱ ἄδροι στὸ Μπάμπου γκιοννὸν γλέντιζαν ὄξω, ξεχωριστά· ἔμοιαζαν καρναβαλιστικο γλέντι, στὰ καφενεῖα, καὶ πάν' σ' ἀμάξια χωρικὰ λογυρνοῦσαν πὸ μαχαλὰ σὲ μαχαλὰ μουντζορωμένοι, κ' ἔλεγανε πειράγματα στοὺς γύρω.

8 (ΛΑ 1104 Β' σ. 31-33)

Παρά Σοφοκλῆ Χατζηγιάννογλου, ἐτῶν 66, ἐξ Ἀγχιάλου.

Τῆς Ἁγίας Δομνῆς μαζώνουντας οἱ γυναῖκες καὶ πήγαινανε στὴ μαμμὴ καὶ δὴ βήγαινε ἡ κάθε γυναῖκα ἓνα σαπουνάκ' καὶ κανένα πετσετάκ' καὶ διάφορα φαγητά. Ἐκεῖ ἔμνησκανε ὅλες οἱ γυναῖκες καὶ γλεντούσανε.

Πρῶτὸ πήγαινανε καὶ ἔμνησκαν ἕως τὸ βράδ'. Κατόπ' ἔπαιρνανε τὰ ὄργανα στῆς μαμμῆς τὸ σπίτ' καὶ χόρευανε, ἕως νὰ διαλύσ' τὸ πλῆθος τὰ μεσάνυχτα. Ἡ μαμμὴ τίς εὐχιοῦνταν νὰ κἀν'νε πολλὰ παιδιὰ. Οἱ ἄδροι ἀπαγορεύονταν νὰ πᾶνε στὸ σπίτ' τῆς μαμμῆς.

Ἐλεγανε τὰ δικά τς τὰ τραβούδια, γυναικειὰ, καὶ πὸ καμμιὰ μεθοῦσε κι ὄλα.

Ἐκανανε καὶ ἀστεῖα πολλὰ καὶ γελοῦσανε. Ἐπιανανε καμμιὰ γυναῖκα πὲ τὰ χέρια, τὰ πόδια, δὴν ἔρριχνανε κάτ', δὴν ἔκανανε τριζώλο.

Μόνε παρρεμένες πήγαινανε, ποὺ μπορούσαν ν' ἀποχτήσουν.

Κ' οἱ ἄδροι γιόρταζανε καὶ γλεντούσανε στὰ μαγαζιά.

9 (ΛΑ 1104 Α' σ. 106-7)

Παρά Ἐλένης Λίλαινα, ἐτῶν 67, κατοίκου Ἀηβλάση παρὰ τὴν Μεσημβρίαν.

Τὸ πρῶτὸ θανά πᾶμε στὴ μπάμπω, νὰ δὴ χύσμε νερὸ νὰ πλυθῆ. Θανά σκουπιστῆ πὲ δὴ βετσέτα, θανά μᾶς κερᾶσ' κείν' ἓνα ποτῆρ' ρακὶ κ' ὕστερα θανά

¹⁾ Τρεῖς φορές δὴ χτυπούσανε κάτ'.

πάγ' καθεμιά στο σπίτι τς νά κάν' έτοιμασία. Θανά σφάξ' πουλί, ὅ,τι ἤδανε.

Τὸ βράδ' θανά πάο' τὸ τραπέζι τς (χαμηλὸ ξύλινο), εἴτε δὸ δαβᾶ τς μὲ τὰ φαγιά. Θανά πᾶμε κεῖ πέρα καὶ θανά στορώσ'με τραπέζια στὴ σειρά. Τί χαλβᾶδες, τί γάλατα, τί ὀρνιθόπλα, τί μιλίνες, τί πράματα! Μεγάλ' έτοιμασία.

"Υστερα θανά φᾶνε, θανά τραγουδοῦνε, θανά χορεῦνε· δὴ μπάμπω θανά ἔχ'νε πρόοδο, κείνηρα θανά ἔχ'νε μπροστινή. Εἶχε καὶ γάϊδα.

Κάθα μιὰ θανά στολίσ' δὴ μπάμπω μὲ λουλούδια, βασιλικοί, μὲ πράματα.

Ὅλλες οἱ γυναῖκες μαῖτσα τραβουδούσανε. "Υστερα θὰ νά πάο' ἡ μπάμπω δὸ χορό, θανά πᾶμε στοῦ Θωμᾶ τὸ μαγαζί. Τὸ παιδί τ' ἤδανε, ὁ Γιώργης, ὁ Θωμᾶς ποῦ νά φανῆ!

"Αν φαινόδανε ἄδρας, τότε ξέμνωσανε, δὸν ἔπαιρνανε τὸ καλπᾶκ', νά δοῦς κερᾶσ'. Καὶ μεθούσανε κι ὄλα. "Ὅλη νύχτα χόρευανε.

Εὐκὲς τῆς μπάμπως: Νά νεῖναι γερές, νά χαίρ'δαι, νά κάν'νε παιδιά, νά νεῖναι καλά...

10 (ΛΑ 1104 Α' σ. 89)

Παρά Θεοδοριάς Μπαλῆ, ἐτῶν 55, ἐκ Μεσημβρίας.

Τὸ Μπαμπωγκιουρό.

Κεῖν' δὴ μέρα θανά πάομε τὰ φωμιά μας, τὰ φαγιά μας, τὰ κρασιά μας, μιλίνες ἔφκιαναμε, καὶ θανά πᾶμε μέσα σ' ἓνα σπίτι' νά καθήσ'με, νά φᾶμε, νά πιοῦμε κρασί, κ' ἔπειτα νά σκωθοῦμε νά χορέψ'με. Μερικὲς φορέν'δαις, γέν'δαις μάσκες καὶ γλεντούσαμε, κάναμε ἄστεϊα. Μερικὲς φορὲς περνούσανε οἱ ἄδρας, μᾶς ἔπαιρνανε καὶ λογυροῦσαμε ὅλη δὴ βολιτεία μας, ἄδροι καὶ γυναῖκες· χορεύαμε καὶ γρόζιμε λόγερᾶ δὴ Μεσέβρια ὅληνα, πὲ τὸ Κουμοῦλ' μέχρι τὶς Ἀξόπορτες κἀτ' καὶ πάλε γυροῦσαμε καὶ πηαίναμε πάλε στὸ Κουμοῦλ' γυναῖκες, ἄδροι, παιδιά, ὄλ' ἡ Μεσέβρια.

Καὶ τὰ ὄργανα ἔπαιζανε μπροστά.

"Ενας ἄθροπος γέντανε μπάμπω. Ὁ Σάββας τοῦ Μαοῦ γέντανε "ΑἰΒασίλ'ς, μαζί πὲ τὸ πλῆθος. Δὲν εἶχε κόσμος νά μὴ διασκεδάσ'.

"Ετὸ ἔθιμα τὸ ἤῤοραμε μὲ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια.

11 (ΛΑ 1104 Α' σ. 5-8)

Παρά 'Αποστόλου Μανωλοπούλου Κοκκίνου, ἐτῶν 84, ἐκ Μεσημβρίας.

Τὸ Μπάμπω γκιουνρὸν στὸ 'Ερκέτς¹⁾

Τὸ μπάμπω γκιουνρὸν στὸ 'Ερκέτς, πὸν ἦλας οἱ χοδροὶ οἱ Βούργαροι, οἱ γυναῖκες πῆλαινε στὴ μαμμή. 'Απὸ τὴν ἀρχή, ἅμα ἔρχοσαν ἡ μέρα αὐτή, ἦξεραν οἱ γυναῖκες, ἔκανανε δὴν ἐτοιμασία ἀποβραδύς. Καθαμιὰ θανά σφάξ' ἀπὸ ἓνα ὄρνιθ'.

Τὸ λοιπόν, ἅμα ἔβγαυε ὁ ἥλιος, ὅλες οἱ γυναῖκες ἔβανανε στὶς δαβᾶδες πὸ μιὰ μιλίνα, ἓνα ὄρνιθ' καὶ μιὰ πίττα ψωμὶ καθαρὴ καὶ πὸ ἓνα κομματ' σαποῦν', κ' ἓνα πεσκιό' καινούργιο. "Ὅταν πῆλαινανε στὴ μαμμή, ἡ μαμμὴ κάλιανε στὸ μαξιλάρ', σὰ βασίλ'σα.

"Ἄμα πῆλαινανε τὰ πράματα, τὰ ἔπαιρνε μιὰ γυναῖκα, τὰ σήκωνε. Θὰ πάρ' ὕστερα ἡ γυναῖκα τὸ σαποῦν', θὰ πάγ' δὴ λιέν' στὴ μαμμὴ γιὰ νὰ νιφτῆ. θὰ βάλ' τὸ σαποῦν' στὸ χέρ' τῆς μαμμῆς πάνου, θὰ πάρ' τὸ νερό, θὰ δὴ χύσ' νερὸ νὰ νιφτῆ, ἡ ἴδια ἡ γυναῖκα πὸν πηαίν'. Τὸ λοιπόν θὰ δώκ' τὸ πεσκιό' νὰ σκουπιστῆ, καὶ κεῖνο τὸ σαποῦν' καὶ τὸ πεσκιό' μνήσκ' δῶρο στὴ μαμμή.

Τὸ ἔχ'νε ἓνα καλὸ συνήθειο κεῖνο, νὰ πᾶνε μιὰ φορὰ δὸ χρόνο νὰ νίφουνε τὰ χέρια τῆς μαμμῆς, γιὰτὶ ἡ μαμμὴ βάζ' τὸ χέρι δὴς στὸ σῶμα τῆς γυναῖκας. "Ὅλες οἱ γυναῖκες τὸ κάν'νε αὐτὸ τὸ συνήθειο, ὅσες ἔχ' στὴν ἐνορία τς. "Ἐπειτα βάζ'νε τραπέζ', στρών'νε τσέργες καὶ κάθ'δαι καὶ τρώγ'νε. Πηγαίν'νε καὶ λίγο κρῶσι μὲς στὰ μπακιράκια. Κατόπ' τὸ τραπέζ' στέκ' ὅσο νὰ πάγ' ἡ μαμμὴ στὴ βρύσ'. Στέκεται κάτ', δὲ δὸ σκῶν'νε.

"Ἐχ'νε καὶ δὸ γκαϊδατζῆ καὶ δὸ πληρών'νε. Πίν'νε, μεθοῦνε, δὸ γκουδοῦνε καὶ ὄλα, ἀσειῖα λένε, κάν'νε πολλὰ πράματα. Χορεύ'νε, διασκεδάζ'νε, ὠσπον νὰ ἔρτ' ἡ ὥρα.

Σκῶνται ὕστερα καὶ βάζ'νε δὴ μαμμὴ πὰ στ' ἀμάξ' καὶ μιὰ γριὰ 'κόμα, ἡ μαμμὴ νὰ μὴ 'ναι μονάχ'. Καὶ πολὺν δὴ προφυλάγ'νε, ὅπως οἱ φαντάρ' δὸ στρατηγό. "Ἐχ' ἄλλ' μάγκες, πὸν πᾶνε καὶ πολεμοῦνε νὰ βγάλ'νε τὶς ρόδες τοῦ κάροου, νὰ πέσ' ἡ μαμμὴ. Κάθα μιὰ ἔχ' ἓνα ξύλο καὶ φυλάγ'νε. Γὼ φοβήθηκε τὸ μάι μ' ἀπὸ κεῖνες. "Ἄδρες δὲ βοροῦνε νὰ σταθοῦνε γιὰτὶ πίν'νε, μεθοῦνε, πέφτουνε καὶ κάποτες. Οἱ ἄδρες τὶς μαζεῖουνε. "Ἄλλοτες οἱ ἄδρες τὶς δέρονε: κεινὴ δὴ μέρα ἡ γυναῖκα δέρον' δὸν ἄδρα, μιὰ μέρα δὸ χρόνο.

Γὼ ἔχω ἀκούσ', ἐπὶ Τουρκίας μιὰ χροιά, κάποιος τζαντάρ'ς, χωροφύλακας,

¹⁾ Βουλγαρικὸ ὄρεινὸ χωριὸ εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Μεσημβρίας.

χτύπ'σε μιὰ γυναίκα, καὶ κείνες πήρανε τὰ σπαθιά τ', τὰ ντουφέκια τ', τὰ ἔσπασανε. Βάν'νε στὴ γαρροῦτσα δὴ μαμμὴ οἱ γυναίκες, τρανοῦνε οἱ ἴδιες δὴ γαρροῦτσα, σκουδοῦνε τὶς ρόδες καὶ δὴ βηαίν'νε στὴ βρούσ'. Κατεβαίν' πέ δὴ γαρροῦτσα, βρέχ'νε τὸ κεφάλι τς, τὰ χέρια τς, δὴ βάζ'νε πάλε στὴ γαρροῦτσα καὶ δὴ βηαίν'νε πάλε στὸ σπίτι τς· δὴν ἀφήν'νε κεῖ δὴ μαμμὴ καὶ φεύγουνε, καθαμιὰ στὸ σπίτι τς.

Τὸ ἔχ'νε, γιορτάζ' ὥστε ἡ μαμμὴ. Τελειών'νε ὄλες οἱ γιορτὲς καὶ κατόπ' ἴνεται αὐτὴ ἡ γιορτὴ δὸ χρόνο μιὰ φορὰ. Τὸ ἤθρανε καὶ τὸ ἔχ'νε νὰ τιμήσ'νε δὴ μαμμὴ, ὅπως πηγαίν'νε σὲ μιὰ ὄνομασία. Κι ἅμα δγιοῦνε ξένον ἄθροπο, πηαίν'νε, ζητοῦνε δῶρο. "Ἄμα δὲ δούς δῶκ'...

"Ἐχ'νε καθαμιὰ ἓνα μπακιράκ' κρασί μὲ βασιλικὸ νὰ μοσκίζ'.

12 (ΛΑ 1104 Β' σ. 34)

Παρά Σοφοκλέους Χατζηγιάννογλου, ἐτῶν 66, ἐξ Ἀγχιαίου.

Τῆς ἡάβωσ ἡ μέρα.

"Ἐτυχα σὲ κάποιο χωριὸ Βουργάριζο, στὸν Κισιάλερε. Πῆγα νὰ συνάξω βερσεέδες. "Ἦμανε στὸ μαγαζὶ καὶ ἄκ'σα πὸ μακριὰ πὸν ἔρχονταν ἡ γάϊδα καὶ κατόπ' ὄλες οἱ γυναίκες καὶ κρατούσανε στὰ χέρια τσότρες μὲ κρασί. Εἶχανε μαζὶ καὶ δὴ μαμμὴ, ντυμέν' μὲ διάφορες ἐνδυμασίες, πισκιούλια, κορδέλλες κορέμου-
λας, μὲ πούλια χρυσὰ στὸ κεφάλ', ἤρανε στὸ μαγαζὶ.

"Ἐγὼ ἀναγκάστ'κα νὰ φύγω. Μόλις θανά φύγω, μὲ πιάν'νε στὴ βόρτα καὶ αὐτὲς ἤθελαν νὰ μὲ ρίξ'νε κάτω. Γιὰ νὰ γλυτώσω ἐγὼ ἀναγκάστ'κα καὶ εἶπα δὸ μπακάλ' καὶ τὶς ἔδωκε δέκα ὀκάδες κρασί, κ' ἔτο' γλύτωσα καὶ ἔφυγα.

Οἱ ἄντρες ἐκεῖν' δὴ μέρα ἤδασ κορυμμέν' σ' ὄλο τὸ χωριό, δὲ φαίν'δασ.

"Ἐκεῖν' ἡ μέρα εἶναι τῆς γυναίκας γιορτὴ, μιὰ φορὰ τὸ ἔτος, καὶ γλεντίζ'νε καὶ χορεύ'νε ἕως τὸ πρωτ'. Δὸ ρίχν'νε κάτ', δὸ δρανοῦνε, δὸ χτυποῦνε, δὸ γυμνών'νε, γιατί εἶναι μεθυσμένες καὶ δὲν ξέρ'νε τί κάν'νε. Κι ὅ,τι νὰ σὲ κάν'νε δὲ 'ναι δικαστήριο. "Ο ἴδιος ὁ δικαστὴς δὲ σὲ δικάζ'. Σὲ λέγ' «εἶναι τὸ ἔθιμο».

Τὰς ἐξ ἄλλων πηγῶν εἰδήσεις ἀριθμῶ ὡς ἐξῆς:

13. Συμ. Μανασσείδης. Ἱστορ. Λεξ. (Φιλ. Σ. ΚΠ. ἀριθ. χειρ. 3796) σ. 84-87 (=ΛΑ 288). Μαράσια Ἀδριανουπόλεως.

14. Κ. Παπαϊωαννίδης. Θρακικὰ Α' 1928 σ. 458. Σωζόπολις.

15. Κ. Φ(αλιταίτς). Μπουκέτο 3 Ἰανουαρ. 1929. Κίτρος, Ἀμάτοβον κτλ.

16. Β. Δεληγιάννης. Τς Μπάμπωσ ἡ μέρα. Ἀρχεῖον Θρακ. Θησ. τόμ. 3 (1936) σ. 196-200. Ἀμπελοὶ Νιγρῆτις.

Συνοψίζοντας τὰς ἀνωτέρω εἰδήσεις διακρίνομεν τὰ ἐξῆς κύρια τοῦ ἐθίμου στοιχεῖα:

1. Κύριον πρόσωπον, περὶ τὸ ὁποῖον στρέφεται ἡ ὅλη ἑορτή, εἶναι ἡ μαῖα τοῦ χωρίου, τῆς δ' ἑορτῆς μετέχουν μόνον γυναῖκες, καὶ διὲν κάθε γυναῖκα ποὺ τεκνώνει (1), μόνο παντρεμένες ποὺ μποροῦσαν ν' ἀποχτήσουν (8), αἱ μὴ ἀπολέσασαι ἔτι πᾶσαν ἐλπίδα τεκνοποιίας γυναῖκες (14), ὅλες οἱ παντρεμένες... ἐξὸν ἀπ' τὶς χῆρες καὶ τὶς ἄτεκνες (16). Λεύτερα κορίτσια δὲν ἄφηναν (2).

2. Πρόσωπα βοηθητικά: δύο ἢ τρεῖς γραιῖαι ὡς βοηθοὶ τῆς μαμμῆς (β. 11. 16), καλεσμένες τῆς μαμμῆς (3).

3. Ἐπίσκεψις τῶν γυναικῶν πρὸς τὴν μαμμὴν καὶ προσφορὰ δώρων, ἰδίᾳ πραγμάτων καταλλήλων εἰς τὸ ἔργον αὐτῆς. Προσφέρονται σαποῦνι, πετσέτα, μανδήλα, φαγητά, ποτά, γλυκύσματα, χρήματα. Ἄλλαι προσφοραὶ: Ἐνα ταψὶ ἀλεῦρι σταρήσιο μ' ἕνα κερί (σπερματώτο) μπηγμένο στὴ μέση (16)· μιὰ πίττα εἶναι ἀπαραίτητη, ἀλειμμένη μὲ μέλι καὶ κεντημένη μὲ μαχαίρ' καὶ πηροῦν' (1).

4. Νίψις τῶν χειρῶν τῆς μαμμῆς ὑφ' ἐκάστης τῶν ἐπισκεπτομένων γυναικῶν· συμβολικαὶ πράξεις σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὸν τοκετόν: τὸ νερὸ (ζεστό) χύνεται πάνω στὰ χέρια (τῆς μαμμῆς), *μπιρδέν*¹⁾, *μαζωμένο*, γιὰ νὰ γίν' γλήγορα τὸ παιδί (2)· Ἐνα κλωνὶ βασιλικὸς μέσ' στὸ νερὸ καὶ τὸ νερὸ θὰ τὸ χύσ' πᾶν' στὰ χέρια ἔτο' χλιαρό, ὅλο μεμιάς (3). Προγονωστικὰ διὰ τὸ γένος τοῦ τεχνησομένου: θὰ τὴ βρουμντήσ' τὴ γαραφίτσα (τὸ μπακιράκ') καὶ θὰ τὴν κᾶν' πὲ τὸ ποδάρ' ἔτο' καὶ θὰ δηῖ: ἅμα ρεῖν' τ'ἀνάσζελα, θὰ κάμ' κορίτσ', ἅμα ρεῖν' μπρούμντα, θὰ κᾶν' ἀγόρ' (3).

5. Στολισμὸς τῆς μαμμῆς καθημένης ἐπὶ θρόνου (σὰ νύφη 6. 13—σὰν βασίλισσα 11): τῆς βάφανε μὲ κοκκινάδι τὰ μάγουλα (6)· τῆς βάζανε στὸ κεφάλι λουλούδια χρυσωμένα (μὲ τὸ βαράκ') (2. 3. 6. 9. 16), στὸ λαιμὸ φλονοριά (13), πλεξοῦδες ἀπὸ κρεμμύδια καὶ σκόρδα (4), μπρουλιές ἀπὸ σταφίδες, χαρούπια, σῦκα, φοῦσκες (ἀπὸ καλαμπόκι) (3. 4)· τῆς βάζανε ἕνα κρεμμύδ' σὲ μιὰ κλωστή μ' ἕνα τσάκνο γιὰ κλειδί (γιὰ ὄρολόγι) (3). Οἱ γυναῖκες στόλιζαν τὴ μπάμπω καὶ τὶς δυὸ γοιές ποὺ εἶχε καλεσμένες ἢ μπάμπω· καὶ σ' αὐτὲς ἔβαναν τὶς μπρουλιές (3).

6. Σύμβολα δεικνυόμενα εἰς τὰς γυναῖκας (ἀνδρεῖον καὶ γυναικεῖον μόριον). Φίλημα αὐτῶν καὶ πράξεις εἰκονικαί: ἔκαναν τ' ἀστεῖα μὲ κᾶνα λουκάνικο· κεῖνο τὸ λουκάνικο τό 'κλαιγαν, τὸ φιλοῦσαν (2). Ἐνα ἀντρήσιο πρᾶμα κᾶνουν: ἕνα πράσο, ἕνα σετζοῦκ', ἕνα λουκάνικο· ὅπου βροῦνε τρῶπα ἀνοι-

¹⁾ λ. τουρκ. μεμιάς.

χτή, τὸ ρωκῶν'νε (3). Μὲ ξύλο ἢ μὲ χῶμα, μὲ πηλό, ἔκαναν ἕνα ἀντροῦσιο προῶμα τὸ στολίζαν μὲ κἀτι λουλούδια, ὅπως καὶ τὴν Πρωτομαγιά, ἢ μιὰ τῆς ἄλλης τὸ ἔδινε· τὸ φιλοῦσαν, τὸ ἀγκάλιαζαν καὶ ἔκαναν πὼς τὸ βάζουν σὲ καμιάνα. Ἐκάναν καὶ τὸ γυναικειο καὶ τ' ἀντάμωναν, ὅπως ἐκτελειέται τὸ φυσικὸν καθῆκον (4). Τὸ γυναικειο τὸ φκιάνουν μ' ἕνα κομμάτι τομάρι μαλλιαρό· τὸ σκίζουν καὶ τὸ κάνουν τὸ ὅμοιο· τὸ στολίζουν μὲ διάφορα ἄνθη... καὶ τὸ προσφέρουν στὴν παραμάννα μὲ τὸ ἀντροῦσιο· ὕστερα ὅλες οἱ ἄλλες χύνοντιαν σύσσωμα στὸ δωμάτιο ποῦ ἦταν ἢ μπάμπω, τὸ ἀγκάλιαζαν αὐτὸ τὸ προῶμα καὶ ἢ μιὰ τὸ ἔδινε τῆς ἄλλῆνης καὶ τὸ χαϊδεύαν, τὸ φιλοῦσαν (5). Δύο τρεῖς ἀπ' τὶς γεροντότερες μαζὶ θὰ φκιάσουν τὸ πέος (μὲ πρόσσο καὶ ἔντερα χοίρου)· μὲ ἕνα λουκάνικο φρέσκο σχηματίζουν τὸ γυναικειο αἰδοῖο, περνοῦν ἀπομέσα του τὸ πέος, γιὰ νὰ δείχνουν καὶ τὰ δυὸ μαζὶ κάποια φυσικὴ πράξη καὶ κατόπι μιὰ ἀπ' τὶς γυναῖκες, ποῦ ἔκαναν τὶς προετοιμασίες αὐτές, παίρνει τὸ πέος μὲ ἕνα γουδοχέρι μαζὶ, ἀνοίγει τὴν θύρα λίγο, γιὰ νὰ τὸ δείξει στὶς γυναῖκες, ποῦ μαζεῦτηκαν πρὸ πολλοῦ στὸν προθάλαμο περιμένοντιαν μὲ τὰ φαγητά τους, γιὰ νὰ τὸ ἴδωσιν... Πλησιάζει ἢ πρώτη. Ἐκείνη ποῦ κρατεῖ τὸ πέος ἀπομέσα τὴν λέγει: «φίλησέ το καὶ ἔμπα μέσα». Μὲ μεγάλη προσηνμία ἐκείνη θὰ τὸ φιλήσῃ καὶ θὰ ἔμπη... Ἄμα θὰ τελειώσουν ὅλες, θὰ τὸ βάλουν ἀπάνον στὸ τραπέζι καὶ ἂν τύχῃ καὶ ἔλθουν κατόπιν καὶ ἄλλες, θὰ τὸ χαϊδέψουν ἑλαφρὰ μὲ τὸ χέρι τους, θὰ τὸ φιλήσουν καὶ θὰ ποῦν: ὦ ὦ ὦ ὦχ! τί ὠραῖο!... Κεῖνη ποῦ σέρνει τὸ χορὸ θὰ κρατῇ στὸ ἕνα τῆς χέρι τὸ πέος μὲ ὅλα τὰ ἐξαρτήματά του καὶ ἂν ἔλθουν γυναῖκες ἐξωτερικές, ποῦ δὲν ἔλαβαν μέρος στὴν τελετὴ ἢ κορίτσια γιὰ σεργιάνι, τὶς τὸ πηγαίνει καὶ κἀνει ἔμπρός τους τέτοιο σχῆμα ποῦ δείχνει τὴ συνουσία (16).

7. Εὐχαὶ τῆς μαμμῆς πρὸς τὰς γυναῖκας: Νὰ πολυτεκνήσουν (4)· νὰ κἀν'νε πολλὰ παιδιά (8)· νὰ νεῖναι γερές, νὰ χαίρ'ναι, νὰ κἀν'νε παιδιά, νὰ νεῖναι καλά (9).

8. Συμπόσιον τῶν γυναικῶν εἰς τὸ σπίτι τῆς μαμμῆς. Οἰνοποσίαι. Ἄσεμνα ἄσματα καὶ χοροὶ περὶ τὴν τραπέζαν προσεξαρχούσης τῆς μαμμῆς. Κεῖνη ποῦ σέρνει τὸ χορὸ θὰ κρατῇ στὸ ἕνα τῆς χέρι τὸ πέος (16). Λῖσχρολογίαι. Ἄσεμνα παιγνίδια (π. χ. τὸ τρίκωλο, 7 καὶ 8).

9. Μεταμφιέσεις (1. 2. 3. 6. 10).

10. Φρούρησις τῆς μαμμῆς. Προφυλάξεις μὴ οἱ ἄνδρες κλέψουν τὴ μαμμή (11. 16).

11. Ἐξοδος εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ χοροὶ εἰς τὴν πλατεῖαν καὶ τὰ καφενεῖα. Οἰνοποσίαι, μέθη.

«Μάιος» από την Προστομαγιά των γυναικῶν τῆς Μεσημβρίας (σελ. 18)

12. Ἀποκλεισμός τῶν ἀνδρῶν εἰς τὰς οἰκίας. Ἐξαναγκασμός τῶν συλλαμβανομένων ἀνδρῶν εἰς προσφοράν οἴνου. Ξεγύμνωμα τῶν δυστροπούτων (2. 3. 6. 12. 15. 16).

13. Πομπή τῆς μαμμῆς ὀχουμένης ἐφ' ἀμάξης πρὸς τὴν πηγὴν καὶ κατακλισμὸς αὐτῆς δι' ὕδατος (1. 2. 11. 13). *Τὴν ἄμαξαν σύρουσι δύο νέοι ἐξευγμένοι εἰς τὸν ζυγὸν* (13).

14. Σκοπὸς τῆς ἐορτῆς τῶν γυναικῶν: *τοῦχαν σὲ καλό, γιὰ ν' ἀποχτοῦν παιδιὰ* (2)· *τό 'χοννε νὰ τιμήσουνε τὴ μαμμὴ* (11)· *ἡ παραμάννα εἶναι ὡς ἕνας ἐλευθερωτής, μεγάλος γιατρός γι' αὐτὲς καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν τῆς* (5). *Εἶναι τῆς γυναίκας γιορτὴ* (12).

15. Ἀπλοῦν συμπόσιον τῶν γυναικῶν. Ἄνδρας μετημφιεσμένος εἰς μαμμὴν. Ἐκφυλισμὸς τοῦ ἔθιμου εἰς τὰ ἀστικά κέντρα (Μεσημβριάν, Ἀγχιάλον, Σωζόπολιν) (10).

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως ταύτης γίνεται σαφὴς ὁ ὅλος χαρακτήρ τῆς ἐορτῆς: εἶναι «τῆς γυναίκας γιορτὴ» ἀποσκοποῦσα εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τεκνογονίας παρὰ τῶν ἱκανῶν πρὸς τοῦτο γυναικῶν· διὸ καὶ ἡ μαῖα, ἡ βοηθὸς τῶν γυναικῶν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ, τιμᾶται παρ' αὐτῶν ὡς βασίλισσα ἢ ὡς θεὰ Εὐλείθυια ἢ Γενετυλλίς, καθημένη ἐπὶ θρόνου καὶ ἐστολισμένη μὲ χρυσᾶ κοσμήματα καὶ μὲ τὰ σύμβολα τῆς ἀφθονίας, ἥτοι ὄρμαθούς σύκων καὶ ἄλλων ξηρῶν καρπῶν, τὰ δὲ «δεικνυόμενα» εἰς τὰς γυναίκας σύμβολα, τὰ ὅποια αὐταὶ ἀσπάζονται ὡς τι ἱερὸν καὶ ἅγιον, εἶναι φαλλὸς ἢ φαλλὸς καὶ κτεῖς ἐν ἐνώσει, ἀποτελοῦντα σαφὲς λείψανον τῆς πρωτογόνου φαλλικῆς λατρείας¹⁾. Πρὸς τὸν χαρακτήρα δὲ τοῦτον τῆς ἐορτῆς συνάδουν καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα κατ' αὐτὴν εὐθυμία καὶ αἰσχρολογία, τὰ ἄσεμνα ἔσματα καὶ οἱ ὀργιαστικοὶ χοροί, αἱ μιμικαὶ πράξεις συνουσίας καὶ αἱ ἐκφερόμεναι εὐχαί. Εἶναι δ' ἀξιοσημείωτον ὅτι τὰ αὐτὰ σύμβολα καὶ ἡ χαρακτηριστικὴ αἰσχρολογία ἀπαντῶσι καὶ εἰς τὰ γαμήλια ἔθιμα τῶν Ἑλλήνων τῆς αὐτῆς θρακικῆς περιοχῆς, ἀποβλέποντα εἰς τὸν αὐτὸν καὶ ἐκεῖνα σκοπὸν ἥτοι τὴν ἐπίτευξιν γονιμότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀριθ. 4, ποία διασκέδασις ἐπακολουθεῖ τὴν δευτέραν ἡμέραν τοῦ γάμου εἰς τὸ χωρίον Μπάνα, μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀγνείας τῆς νύμ-

¹⁾ Ἡ ἔννοια τοῦ φαλλοῦ ἐνυπάρχει προφανῶς καὶ εἰς τὸ *κερὶ* (σπερματοέτο), τὸ ὁποῖον εἶναι «μνηγμένο σὴ μέση» τοῦ ταψιοῦ μὲ τ' ἄλευρι πού προσφέρεται ὡς δῶρον εἰς τὴν μαμμὴν (16)· ὁμοιάζει δηλ. μὲ τὸ ὄρθιο καὶ ἐπιχρυσωμένον πράσο τῆς κοινουμῆας, ἥτοι τῆς πίτας πού τοποθετεῖται ἐμπρὸς στὰ πόδια τοῦ Μπέη τὴν Δευτέραν τῆς Τυρινῆς εἰς τὸ Ὁρτάκι. Βλ. Κ. Ρωμαῖον, Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης. Ἀνατύπωση. 1944 σελ. 94 κέ.

φης. 'Ομοίως εἰς τὸν Ναίμονα (ΛΑ 1104 Γ' σ. 193) «οἱ γυναῖκες τῆ Δευτέρα μεθοῦν, γέν'δαι ὅπως στὰ καρναβάλια, βάν'νε ἀντρίκια ροῦχα καὶ κἀν'νε ἀστεῖα, χορεῦ'νε, γελοῦνε, ὅπως καὶ στῆς Μπάμπως τῆ μέρα. Κάθα μιὰ ἔχ' κ' ἔνα μπουκάλ' κρασί, λένε καὶ τραβούδια ἀχαμνά».

Οἱ πῆλινοι ἢ ξύλινοι φαλλοὶ ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὰ ἔθιμα τῶν γυναικῶν καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πρωτομαγιάς ἐν Μεσημβρίᾳ καὶ Ἀγχιάλῳ, συνωδεύοντο δὲ μὲ ὄλας ἐκεῖνας τὰς μιμικὰς πράξεις, τὰς ἀσφαλιζούσας μαγικῶς τὸν γάμον καὶ τὴν γονιμότητα¹⁾. Οὕτω «στῆ Μεσέβρια δὴ βρωτομαγιά οἱ γυναῖκες ἐπροεπε νὰ βγιοῦν ὄξω, νὰ κἀν'νε κ' ἔνα στεφάν' νὰ κρεμάσ'νε. Γέν'δας παρέες παρέες. Θανά σκωθοῦν τὸ πρῶτ' δὴ βρωτομαγιά καὶ θανά πάρ'νε ἢ καθεμιὰ τὰ φαγιά τς, τὰ ψωμιά τς, τὰ ριζόγαλά τς, νὰ γεμίσ'νε τὰ καλάθια τς καὶ νὰ πᾶνε ὄξω στὸ Μάιο. Θανά πᾶνε κεῖ πέρα, στοῦ κῦρ Ἀνεγνώστ' τ' ἀβέλ' ποπίσ', σ' ἔνα μεγάλο μέρος ποῦ ἦσανε τ' ἀλώνια, ὁ μύλος ὁ πέτρινος. Στὸ δρόμο μαζεύανε λογιῶ λογιῶ χόρτα. Ἄμα ἔβγαίνανε στὸ Ἰσιάδ', θανά καθήσ'νε νὰ φᾶνε, ἢ μιὰ νὰ πῆ τὸ δικό τς, ἢ ἄλλ' τὸ δικό τς καὶ νὰ διασκεδάσ'νε. Μόνε γυναῖκες. Παιδιὰ μεγάλα δὲν ἐπαιρνανε μαζί τους. Ὅπου εἶχε πρασινάδα, οἱ γυναῖκες σέρνονδας πᾶν στὰ χόρτα κ' ἔλεγανε: Φάε, μουνί, χορτάρ'²⁾. Καὶ τὰ κορίτσια ἔλεγανε: Καὶ τοῦ χρόν' βιλάρα. Εἶχανε καὶ μιὰ βιλάρα μὲ κερραμιδόχωμα ἢ μὲ ξύλο, δὴ στόλιζανε μὲ πρασινάδες, λουλούδια διάφορα κ' ἢ μιὰ δὴ σερβίρ'ζε στὴν ἄλληνα. Δὴν εἶχανε ὁμορφα φκιασμέν'. Τὸ σχῆμα καθαρό, καθαρό. Δὴ βάφανε κόκκινη (ἄμα ἦταν ἀπὸ ξύλο), καὶ δὴ λέγανε μάϊο³⁾. Ἄδρροι καὶ παιδιὰ δὲν ἄφηνανε νὰ ζυγώσ'νε. Τραβουδούσανε τὰ τραβούδια ποῦ ἔλεγανε καὶ τὶς ἀποκριές. Δὴ βιλάρα δὴν εἶχανε οἱ παρρεμένες. Οἱ στεῖρες φυσικὰ εἶχανε δὸ γαημὸ δὸ βερσοσότρεο. Μεθύσια

¹⁾ Περὶ τῶν συμβόλων τῆς γονιμότητος καὶ τοῦ coitus, ὡς τοῦ ἰσχυροτέρου μαγικολατρευτικοῦ μέσου τοῦ εἶδους τούτου, βλ. *Mengis* ἐν *Handwört. d. deutschen Aberglaubens* III 149-153, *Eckstein*, αὐτ. III 387 κέ. καὶ *Kummer*, αὐτ. III 748 κέ. Πρβλ. *M. Nilsson*, *Griech. Feste* 1906, σελ. 261 καὶ *Geschichte der griech. Religion* I 1941 σελ. 108 κέ.

²⁾ Καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Βλάχων τῆς Πίνδου, τῶν διαχειμαζόντων εἰς τὴν Βλάστην Δυτ. Μακεδονίας, κατ' ἀνάμνησιν τοῦ Ἀ. Κεραμοπούλλου, ἐλέγετο ὅτι τὴν ἄνοιξιν, ὅτε τὸ λιβάδι ἐπρασινίξεν, ἐτρίβοντο ἐπὶ τῆς χλόης λέγουσαι: *máku pitsa iarba* (=φάε, μουνί, χορτάρι).

³⁾ Ὁ Κυριᾶκος Καλαϊτζῆς, τὸν ὁποῖον συνήντησα τὸ 1937 πρόσφυγα ἐκ τῆς Μεσημβρίας εἰς τὴν Νέαν Μεσημβρίαν (16 χλμ. ἔξω τῆς Θεσπίας) εἶχεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ πῆλινον φαλλόν, τὸν ὁποῖον καὶ μοι παρεχώρησε. Γυναῖκες Μεσεμβρινές, ἐπιστρέφουσαι τὸ ἀπόγευμα τῆς Πρωτομαγιάς τοῦ 1920 ἀπὸ τὴν ἐξοχὴν εἰς τὴν πόλιν, ἐζήτησαν νὰ τὰς πάρῃ εἰς τὸ ἀμάξι του. Ὅταν κατέβηκαν, ἐλησμόνησαν μέσα στὸ ἀμάξι «τὸ Μάιο» καὶ κατόπιν ἐντράπηκαν νὰ τὸν ζητήσουν. Τώρα ἀπόκειται εἰς τὴν μουσειακὴν συλλογὴν τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ δημοσιεύεται ἐν τῷ συνημμένῳ πίνακι.

δὲ γίνεσθαι τότε. Εἴχανε τὰ φαγητά τς, ὄχι κρασιά. Τραβουδούσανε κ' ἓνα: Καλόγερε τ' ἀδράχτια σου κτλ. Οἱ ἄδροι πῆλαινανε χώρια, δικές τους παρέες (ΛΑ 1104 Α' 85, 297 Γ' 91 καὶ 159) ¹⁾.

Μία μόνον ἐκ τῶν τελετῶν τῆς ἡμέρας τῆς μαμμῆς ἔχει ἄλλον, εὐετηρικό, σκοπόν: ἡ πομπὴ πρὸς τὴν πηγὴν μὲ τὴν μαμμὴν ἐποχουμένην ἐφ' ἀμάξης καὶ ὁ κατακλυσμὸς αὐτῆς δι' ὕδατος, τὴν ὁποίαν ἀναφέρουν μόνον τινὲς ἐκ τῶν ἀφηγηθέντων (1. 2. 11. 13). Αὕτη προφανῶς ἀνήκει εἰς τὰ ἐθιζόμενα κατ' ἄλλην θρησκικὴν ἐορτὴν, τὸν λεγόμενον Κούκερον, καὶ ἐξ αὐτῆς εἰσεχώρησε καὶ εἰς τὴν ἡμέραν τῆς μαμμῆς, ἀνάγεται δὲ εἰς τὰ ἀρχαῖα Σατουρνάλια ἀποβλέπουσα διὰ τοῦ κατακλυσμοῦ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς βλαστήσεως ²⁾.

Ἡ ἡμέρα τῆς μαμμῆς, ὡς εἶδομεν, ἐορτάζεται ὁμοίως καὶ ὑπὸ τῶν Βουλγαρίδων γυναικῶν τῆς αὐτῆς βορειοθρηκτικῆς περιοχῆς τὴν δὴν Ἰανουαρίου ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *μάμπιν δέν*, ἀλλ' αἱ εἰδήσεις, τὰς ὁποίας τῇ βοηθείᾳ τοῦ φίλου Δ. Πετροπούλου ἠδυνήθην νὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου ἐκ βουλγαρικῶν πηγῶν, εἶναι γενικῆς μορφῆς καὶ δὲν ἐμφανίζουν ποία ἢ ἐξάπλωσις τοῦ ἐθίμου ἀνὰ τὴν Βουλγαρίαν. Οὕτω ἐν τῇ Βουλγαρικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τοῦ Danzof ἀναφέρεται ὅτι «τὴν ἡμέραν αὐτὴν πολλοὶ οἱ μαμμῆς πηγαίνουν εἰς τὰ σπῆτια, ὅπου ἔχουν ξεγεννήσει, φέρουν μελί ἀνακατωμένο μὲ κεχρὶ καὶ ἀλείφουν μ' αὐτὸ τὰ στόματα, τὰ μάτια καὶ τὰ μάγουλα τῶν μικρῶν παιδιῶν, κάτω τῶν 7 ἐτῶν, ἐνῶ ἀκόμη εὐρίσκονται στὸ κρεβάτι τους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας αἱ γυναῖκες ποὺ ἔχουν παιδοκομήσει μέσα στὸ χρόνον, ποὺ πέρασε, κάνουν μαζὶ μὲ τὰ παιδιὰ τους ἐπισκέψεις στὴ μαμμὴ ποὺ τίς ξεγέννησε κ' ἐκεῖ φιλοξενοῦνται καὶ διασκεδάζουν» ³⁾. Κατ' ἄλλας πληροφορίας «Ἡ μαμμὴ, ποὺ δέχεται τὰς ἐπισκέψεις, παίζει διάφορα ἀστεῖα παιγνίδια, κάνει γκριμάτσες, δείχνει τὴ γλῶσσα κτλ. Εἰς αὐτὰς τὰς διασκεδάσεις δὲν παρίστανται ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες ἔχουν ἐλευθερίαν. Δι' αὐτὸ λένε: τὴν ἡμέρα τῆς μαμμῆς στὸ σπῆτι κελαηδαίει ἢ κότα. Μετὰ τὸ δεῖπνον ἡ μαμμὴ περνάει μάλλινη κλωστή γύρω στὸ κεφάλι καὶ τὸ πρόσωπο τῶν παιδιῶν καὶ λέγει διὰ τὰ ἀρσενικά: βάνω μαλλιὰ, μουστάκι, γένεια, διὰ τὰ θηλυκὰ παι-

¹⁾ ΛΑ 1104 Β σ. 1: Στὴν Ἀχελὼ δὴ βρωτομαγιά οἱ γυναῖκες ἔβγαινανε στοὺς μπαξέδες, στ' ἀμπέλια, ὅπου εἶχε πρασινάδα. Σέρονουδας πᾶν στὰ χόρτα. Οἱ ἄδροι ξέροντας ὅτι θὰ πᾶνε στὰ χόρτα, ἔκαναν ξύλινες βιλάρες καὶ τίς ἔρριχναν, νὰ τίς εὗρουν οἱ γυναῖκες.

²⁾ Βλ. Ν. Γ. Πολίτην, Παραδόσεις σελ. 1263 κέ. καὶ Κ. Ρωμαῖον, Λαϊκὲς λατρεῖες τῆς Θράκης. Ἀνατύπωση. (Ἀρχ. θρηκ. θησ. τ. ΙΑ' 1944-45) σελ. 91. Τοῦναντίον κατὰ τὸν Μ. Nilsson, *Gesch. d. gr. Religion* I 483, οὐδὲν ἔχνομεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι περὶ βασιλείως τῶν Σατουρνάλιων.

³⁾ Ν. καὶ Ἡ. Ντάντισοφ, Βουλγαρικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία, Σόφια 1936 σελ. 94 λ. Babinden.

διά: βάνω μαλλιά. Την ημέρα τῆς μαμμῆς βαφτίζουν στο ποτάμι τις νιόνυφες πού παντρεύτηκαν ἐκεῖνο τὸ χρόνο. Συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ, κουμπάροι, ἀδέρφια κλπ. πηγαίνουν τὴ νύφη στο ποτάμι. Ὅταν φθάσουν ἐκεῖ, ἡ νιόνυφη μπαίνει μέσα στο νερό, κάνει τὸ σταυρό της, ὕστερα ξαπλώνεται μέσα στο νερό, τότε στὴ μιὰ μεριά, τότε στὴν ἄλλη, τρεῖς φορές. Ὑστερα πᾶνε ὅλοι στο σπίτι της κ' ἐκεῖ τοὺς κερνάει, φιλεῖ τὸ χέρι τους καὶ καθένας τῆς προσφέρει κάποιο δῶρο¹⁾. Κατὰ παλαιότεραν εἶδησιν «ἡ μαμμὴ κρατεῖ μαύρη κλωστή ἀλειμμένη μὲ μέλι καὶ κεχρὶ ἀνακατεμένα καὶ τὴν κολλάει στο μέτωπο καθενὸς στο σπίτι καὶ λέγει: Νὰ εἶσαι πάντα φρέσκος σὰν αὐτὴ τὴν κλωστή! Νὰ παίρῃς πάχος σὰν αὐτὸ τὸ κεχρὶ, νὰ πληθαίνῃς σὰν τὸ μελίσι στὴν κυφέλη... Αἱ γυναῖκες πού ἐγέννησαν ἐκεῖνο τὸ χρόνο καὶ ἄλλες νέες γυναῖκες πηγαίνουν στο σπίτι τῆς μαμμῆς καὶ κάθε μιὰ φέρει φαγητό, κρασί καὶ ρακὶ καὶ ὅλη τὴν ἡμέρα ἐκεῖ τρῶνε, πίνουν καὶ διασκεδάζουν»²⁾.

Εἰς τὰς εἰδήσεις αὐτὰς δὲν ἐμφαίνεται ὁ φαλλικός χαρακτήρ τῆς ἑορτῆς τῶν Βουλγαρίδων γυναικῶν τῆς παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον περιοχῆς καὶ φαίνεται ὅτι αὐταὶ καὶ τὴν συνήθειαν αὐτὴν, ὡς τόσας ἄλλας, παρέλαβον παρὰ τῶν παροικούντων Ἑλλήνων.

Γυναικεῖαι ἑορταὶ μὲ τὰ αὐτὰ φαινόμενα ἐφημέρου γυναικοκρατίας, τελούμεναι σχεδὸν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τοῦ ἔτους, εἶναι καὶ ἐξ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν γνωσταί. Οὕτως εἰς τὴν βόρειον Brabant αἱ γυναῖκες τὴν Δευτέραν μετὰ τὰ Θεοφάνια ἔχουν τὴν κυριαρχίαν ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ λαμβάνουν φιλοδωρήματα παρὰ τῶν ἀνδρῶν. Εἰς τὰς Βρυξέλλας ἡ ἡμέρα τῶν γυναικῶν ἑορτάζεται τὴν 19ην Ἰανουαρίου· κάθε ἄνδρας πρέπει νὰ φιλοδώρησῃ τὴν γυναῖκα του καὶ νὰ τὴν ὑπακούῃ, μετὰ δὲ τὸ ἑορταστικὸν δεῖπνον, πού γίνεται τὸ βράδυ εἰς κάθε οἰκογένειαν, ν' ἀφήσῃ τὴν γυναῖκα του νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς τὸ κρεβάτι³⁾. Εἰς τὴν Γερμανίαν αἱ ἑορταὶ τῶν γυναικῶν συμπίπτουν μὲ τὸν Φεβρουάριον, ὁ ὁποῖος ἐν Βεστφαλίᾳ καὶ Mark λέγεται «μὴν τῶν γυναικῶν», εἰς δὲ τὴν δανικὴν νῆσον Seierø «μὴν τῶν ὑπάνδρων γυναικῶν». Καὶ ὅπου δὲ λείπει ὁ ρητὸς αὐτὸς χαρακτηρισμὸς, ὁ Φεβρουάριος διακρίνεται μὲ ποικίλα ἔθιμα ὡς ὁ μὴν, καθ' ὃν ἰδιαίτερα προνόμια καὶ ἐλευθερίαι ἀνήκουν εἰς τὰς γυναῖκας⁴⁾. Εἰς παλαιοὺς λογαριασμοὺς κοι-

¹⁾ *Näntzen Gieroff*, Λεξικὸν τῆς βουλγαρ. γλώσσης μὲ ἐξηγήσεις λέξεων βουλγαρικῶν καὶ ρωσικῶν. Φιλιππούπολις, 1895 λ. babin den.

²⁾ Γ. Κ. Ρακόβσκι, Ὁδηγὸς ἢ Ἐγχειρίδιον. Ὁδησὸς 1859 σ. 2. (βουλγ.).

³⁾ Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens II 1759, IX 238.

⁴⁾ Handwörterb. d. d. Aberglaubens IX 235.

νοτήτων τῆς Γερμανίας, ἀνερχομένους μέχρι τοῦ 15 αἰῶνος, ἀναγράφονται χρηματικά χορηγία τῶν ἀρχῶν διὰ διασκεδάσεις τῶν γυναικῶν· πρόκειται δηλ. περὶ παλαιῶ ἀνεγνωρισμένου δικαιώματος. Διὰ ν' ἀναφέρω ἐν παραδείγμα, κατὰ τινὰ ἐκθῆσιν τοῦ 1681, ἀποκειμένην εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς περιφερείας Kolmar «αἱ γυναῖκες ἐν Weyher, Walbach καὶ Zimmerbach ἐώρτασαν μίαν ἡμέραν, ἣ ὁποία ὠνομάζετο «ἡμέρα τῶν γυναικῶν». Συνηθροίσθησαν εἰς τὴν δημοσίαν πλατεῖαν, αἱ περισσότεραι μετημφισμέναι. Καθεμία ἐκράτει τὸ φαγητόν της εἰς τὴν χεῖρα. Ἐπῆραν κρασί ἀπὸ τὴν ἀποθήκην τῆς κοινότητος, ἐγέμισαν δύο μικρὰ πιθάρια καὶ τὰ ἐφόρτωσαν εἰς ἓνα ἄλογον, ποὺ ὠδηγοῦσε μία γυναῖκα μασκαρεμένη με κουδούνια. Κάθε φούρναρης καὶ κάθε κάπηλας ὄφειλε νὰ τοὺς δώσῃ ἓνα πλαστό. Ἡ κοινότης τοὺς ἔδωκε καὶ 12 Gulden· μετὰ αὐτὰ ἠγόρασαν ἓνα μέγαλον τράγον καὶ τὸν ἐστόλισαν με κουδούνια. Ἐπειτα ἐπῆγαν μετὰ τὰ ὄργανα εἰς τὸ διοικητήριον, ἐπειδὴ ὁ Διοικητὴς ὄφειλε νὰ τοὺς δώσῃ βούτυρον. Ἐτρῶγαν εἰς τὸν δρόμον, ἔψηναν κοτόπουλα καὶ ἐχόρευαν γύρω εἰς τὸν τράγον. Οἱ ἄνδρες δὲν ἐπετρέπετο νὰ βλέπουν τί γίνεται ἔξω ἕως τὸ βράδυ. Αἱ γυναῖκες ἔκαμαν παντὸς εἶδους τρέλλες καὶ ἔρριχναν πέτρες στὰ παράθυρα. Ἦτο ἡ 24 Φεβρουαρίου 1681»¹⁾. Ὡς γνωστόν, ὁ τράγος, ὡς καὶ ἄλλα ἄρρενα ζῶα, εἶναι σύμβολον ἐνσαρκῶνον τὴν δύναμιν τῆς γονιμότητος, καθὼς καὶ οἱ φαλλοί.

Ὅμοιοι ἀγυρμοὶ ὑπᾶνδρων, ἐνίοτε μετημφισμένων, γυναικῶν ἀπὸ οἰκίας εἰς οἰκίαν μετὰ τραγοῦδια καὶ φωνάς, διὰ νὰ συλλέξουν λίπος, αὐτὰ καὶ ποτὰ, συνηθίζονται τὴν Πέμπτην πρὸ τῶν ἀπόκρεων εἰς τὴν Ρηνανίαν. «Ὅσον ἀφθονώτερον ρεῦσῃ τὸ οἶνοπνευματῶδες ποτὸν καὶ λύσῃ τὰς γυναικείας γλώσσας, τόσον ζωηρότερον αἱ γυναῖκες συμπεριφέρονται. Ἀφοῦ τελειώσῃ ὁ ἀγυρμός, ἐπακολουθεῖ συμπόσιον. Ἀλλοίμονον εἰς τὸν ἄνδρα, ποὺ θὰ πέσῃ τότε εἰς τὰς χεῖρας τῶν συμποσιαζουσῶν γυναικῶν! Παρὰ τὸν πότον καὶ τὸ συμπόσιον ἡ συνέλευσις μετετρέπετο εἰς ἓνα εἶδος δικαστηρίου τῶν γυναικῶν ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐτήρουν καθαριότητα καὶ ἡμέλουν τὴν περιποίησιν τῶν παιδιῶν. Ὅτι δ' εἰς τοιαῦτα γυναικεῖα συμπόσια παρουσιάζοντο ἐκστατικὰ φαινόμενα προκύπτει ἀπὸ ὠρισμένα περιστατικά»²⁾. Εἰς τὴν Φλάνδραν τὸ Σάββατον τῶν Ἀπόκρεων

¹⁾ Zeitschrift für Volkskunde, N. F. 4, (1933) 140. Βλ. καὶ Handwört. d. d. Aberglaubens IX 237.

²⁾ Zeitschr. f. Volkskunde N. F. 4, 141. Διὰ πλείονα βλ. J. Müller, Der Donnerstag vor Fastnacht im Rheinischen, αὐτόθι, N. F. 2 (1931) 235 κέ. Περὶ τῶν καὶ ἀλλαγῶν τῆς Γερμανίας τελουμένων ὑπὸ τῶν γυναικῶν κατὰ τὴν Πέμπτην τῶν Ἀπόκρεων βλ. Paul Geiger, Deutsches Volkstum in Sitte und Brauch. Berlin u. Leipzig 1936 σελ. 165. Περὶ τῶν ἐν Ἑλβετίᾳ τελουμένων τὴν 21 Φεβρ. βλ. E. Hoffmann - Krayer, Feste und

λέγεται Σάββατον τῶν γυναικῶν, τὴν ἡμέραν δ' αὐτὴν ἐν Eescloo ὄλαι αἱ ὕπανδροι γυναῖκες παρακάθηται εἰς κοινὴν τράπεζαν, διὰ νὰ πιοῦν καφέ, νὰ φᾶνε τηγανίτες καὶ νὰ παίξουν χαρτιά· μόνον δ' ἀργὰ τὸ βράδυ ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς ἄνδρας νὰ προσέλθουν καὶ νὰ συνδιασκεδάσουν¹⁾).

Ἐφορμὴν εἰς γυναικείας διασκεδάσεις δίδουν καὶ ἰδιαίτερά τινα περιστατικά, ὡς ἡ εἰσδοχὴ νέων μελῶν εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν γυναικῶν. Οὕτως εἰς Hunsruck μετὰ τὸν πραγματικὸν γάμον γίνεται ὁ λεγόμενος γυναικεῖος γάμος, καθ' ὃν αἱ γυναῖκες μένουσιν μόναι καὶ κάμνουσιν παντὸς εἴδους τρέλλες²⁾).

Κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην αἱ γυναικεῖαι ἐορταὶ ἀρχικῶς ἦσαν εὐετηρικαὶ τελεταί, εἰς τὴν διεξαγωγὴν τῶν ὁποίων ἡ γυνὴ ἐθεωρεῖτο κατ' ἐξοχὴν ἐνδεδειγμένη. Διὰ τοῦτο καὶ ἐτελοῦντο αὐταὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατὰ τὸ ἔαρ³⁾).

Διάφορον ἄποψιν διατυπώνει ὁ Richard Wolfram⁴⁾). Οὗτος εἰς τοὺς γυναικεῖους αὐτοὺς ἐορτασμοὺς βλέπει ἀνεξαιρέτως ὁργανώσεις τῶν γυναικῶν ἀντιστοίχους πρὸς τὰς τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ μὲ ὅλως διάφορον τὸν κύκλον τῆς δράσεως αὐτῶν καὶ μὲ ὅλως εἰδικὰς τὰς μορφὰς τῶν ἐκδηλώσεών των. Καὶ εἰς αὐτὰς ὅμως, ὡς καὶ εἰς τὰς τῶν ἀνδρῶν, εὐρίσκει τὰς σκοτεινὰς δυνάμεις τῆς ἐκστάσεως, αἵτινες ἀνάγονται εἰς τὰς συνηθείας τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος. Ἐνῶ αἱ ὁργανώσεις τῶν νέων καὶ τῶν ἀνδρῶν, ἠνωμένων λατρευτικῶς, ἐνέχουσιν σημασίαν διὰ τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνάπτυξιν τῶν λαῶν, «αἱ γυναικεῖαι ὁργανώσεις συγκεντρώνονται προπάντων περὶ τὸ κύριον ἔργον τοῦ φύλου των, τὴν μητρότητα». Διὸ καὶ κύριον θέμα τῶν γυναικείων συναθροίσεων εἶναι, κατὰ τὸν Wolfram, ἡ ἐκλογή τῆς μαίας. Αὕτη ἐπακολουθεῖ, ἰδίᾳ ἐν Ἄλσατία, εἰς τὴν συνεστίασιν τῶν γυναικῶν, ἣτις τελεῖται κατὰ τὴν ἄνοιξιν, μετὰ δ' ἓνα εὐτυχῆ τοκετὸν ἡ γυναικεῖα κοινωνία ἐμφανίζεται, ἰδίᾳ ἐν Δανία, ἐν πλήρει δράσει. Κατὰ παλαιότερας μάλιστα εἰδήσεις ἐκ Δανίας καὶ δὴ τοῦ 13ου αἰῶνος ἐκστατικοὶ ἀγυρομοὶ γυναικῶν ἀναφέρονται μετὰ τὴν γέννησιν παιδίου μὲ πλήρη ἀποκλεισμόν τῶν ἀνδρῶν εἰς τὰς οἰκίας των καὶ μὲ ἐκστατικὰ φαινόμενα εἰς τὰς πομπὰς καὶ συνεστιάσεις τῶν γυναικῶν⁵⁾).

¹⁾ Ἀσχέτως πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν γυναικείων τούτων συγ-

Bräuche des Schweizervolkes, Neubearbeit. durch P. Geiger, Zürich 1940 σελ. 109. Πρβλ. Handwörterb. d. d. Aberggl. II 1759.

¹⁾ Handwörterb. d. d. Aberggl. IX 237.

²⁾ Zeitschr. f. Volksk. N. F. 4, 142, ἔνθα παραπομπαί.

³⁾ P. Geiger, Deutsches Volkstum in Sitte u. Brauch. Berlin 1936 σ. 27 καὶ 165.

⁴⁾ R. Wolfram, Weiberbünde ἐν Zeitschrift f. Volkskunde N. F. 4, (1933) 137-146.

⁵⁾ Βλ. τὰς περιγραφὰς ἐν Zeitschrift f. Volkskunde, N. F. 4, 142 κέ.

κεντρώσεων ως ώργανωμένων ενώσεων, ή γνώμη του R. Wolfram, ότι «εις τὸ κέντρον ὄλων τῶν γυναικείων ἑορτῶν εὐρίσκεται ἡ γονιμότης προπάντων τοῦ ἀνθρώπου», εἶναι κατ' ἑμὲ ὀρθοτάτη¹⁾.

Ἐν ᾧ ὅμως εἰς τὰς γυναικείας ἑορτὰς τῆς Γερμανίας, τῆς Δανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας ὁ χαρακτήρ οὗτος τοῦ ἐθίμου μόνον ἐκ μεμονωμένων τεκμηρίων ἐμφαίνεται καί, ὡς ὁ Kummer παρατηρεῖ, «δὲν ἔχομεν ἐπὶ γερμανικοῦ ἐδάφους καμμίαν μαρτυρίαν περὶ τῶν εὐτετηρικῶν ἐκείνων ἑορτῶν, τῶν ὑπὸ γυναικῶν μόνον ἀγομένων, οἷαι εἶναι γνωσταὶ ἐκ τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τὴν λατρείαν τῆς Δήμητρος κλπ.»²⁾, εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν γυναικῶν τῆς Θράκης, τὴν ὁποίαν ἐξητάσαμεν, ὁ ἀρχαῖος σκοπὸς τοῦ ἐθίμου εἶναι καταφανὴς καὶ ἐκ τῆς κατηγορίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν αἱ μετέχουσαι εἰς αὐτὴν γυναῖκες, καὶ ἐκ τῶν στοιχείων τῆς παναρχαίας φαλλικῆς λατρείας, τὰ ὁποῖα ἡ ἡμέρα τῆς μαμμῆς διασφύζει. Ὅθεν ἡ παρεξέτασις αὐτῆς πρὸς τὰς ὁμοίας τὸν χαρακτήρα ἑορτῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὰς ἀγομένας ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ἦτοι τὰ Θεσμοφόρια καὶ τὰ Ἀλφᾶ καὶ τὰ Ἐλευσίνα, εἶναι δικαιολογημένη.

Ὅτι ἐξ ὄλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν μόνη ἡ Θράκη διασφύζει τοιαύτην ἑορτὴν, ἰδίᾳ εἰς τὴν παραλίαν λωρίδα, τὴν περιλαμβάνουσαν ἀρχαιοτάτας ἑλληνικὰς ἀποικίας, τὴν Ἀπολλωνίαν ἢ Σωζόπολιν, τὴν Μεσημβρίαν καὶ τὴν Ἀγγίαιον

¹⁾ Zeitschr. f. Volkskunde N. F. 4, 142-146. — Ὁ Kummer, Handwörterb. d. d. Abergläubens II 1758 κέ. ἀντικρούον ὄλας τὰς ἐξενεχθείσας γνώμας περὶ τῆς προσελεύσεως καὶ τοῦ χαρακτήρος τῆς γυναικείας ἀποκριᾶς καὶ τῶν ὁμοίων ἑορτῶν τῶν Γερμανίδων, παραλληλίζει αὐτὰς πρὸς τὸ γνωστὸν ἔθιμον τῆς ἀστείας ἐναλλαγῆς τῶν ρόλων μεταξὺ κυρίου καὶ δούλου, τῆς γινομένης τὸ πάλαι ἀπαξ τοῦ ἔτους, δεχόμενος ὅτι αὗται συνέστησαν πιθανῶς κατὰ ξένον πρότυπον «ὡς τις ἀντίδρασις τῆς συνειδήσεως κατὰ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἐλευθερίας τῆς γυναικός, ὡς τις ἀνεπίφθονος παραχώρησις τῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν μὴ ἐλευθέραν γυναῖκα: Πρέπει μιὰ φορὰ τὸν χρόνον νὰ ἔχη καὶ αὐτὴ τὴν ἡμέραν της... Ἐτσι αἱ γυναῖκες λαμβάνουν ἀνδρικὰ δικαιώματα καὶ ἐλευθερίας, ἐνίοτε ἐλευθερίαν χοροῦ καὶ γλεντιοῦ». Νομίζω ὅτι ἡ ἐρμηνεῖα αὕτη εἶναι πολὺ ὀρθολογιστικὴ καὶ ὄλως ἀντίθετος πρὸς ὅσα ἀλλαχοῦ τοῦ Handwörterbuch ἐκτίθενται. (βλ. Jungbauer, αὐτ. IX 235 κέ. λ. Weibermonat). Ἐτσι δὲν ἐξηγεῖται διατὶ αἱ ἡμέραι τῶν γυναικῶν συμπίπτουν μὲ τὸν Φεβρουάριον, «τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος, ὅτε ἡ ἐρωτικὴ ζωὴ ἐξυπνᾷ εἰς ὄλην τὴν φύσιν καὶ ἐξωτερικεῦται παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ ἐν τῷ χορῷ καὶ ἐν τῇ τρελλῇ συμπεριφορᾷ τῆς ἀποκριᾶς, ποῦ συμπίπτει μὲ τὸν μῆνα αὐτόν» (Jungbauer). Δὲν ἐξηγεῖται καὶ ἡ τόσον εὐρεία διάδοσις τοῦ ἐθίμου. Βεβαίως εἶναι γενικὴ, ὡς λέγει ὁ M. Nilsson (Gesch. d. gr. Religion I 482), παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἢ τάσις, ν' ἀφήνουν μίαν φορὰν χαλαρὰ τὰ ἡνία καὶ ν' ἀδιαφοροῦν διὰ τὰς ἐξ ἔθους καὶ νόμου ἐπιβεβλημένας σχέσεις, ἀλλ' ἡ ἀνθρωπίνῃ αὕτη ροπὴ καὶ μόνη δὲν ἀρκεῖ, ὡς νομίζω, νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν γένεσιν ἐθίμων, εἰς ὠρισμένον ἀποβλεπόντων σκοπόν.

²⁾ Handwörterb. d. d. Aberggl. II 1758.

μετὰ τῶν παρακειμένων εἰς αὐτὰς ἑλληνικῶν χωρίων, τῶν ὁποίων ὁ ἔθνικὸς χαρακτὴρ διετηρήθη ἐν ἀδιασπᾶστῳ συνεχείᾳ ἀκραιφνῶς ἑλληνικὸς μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττη· διότι καὶ πολλὰς ἄλλας τελετὰς καὶ συνθηθείας τοῦ ἀρχαίου βίου (θυσιάς ταύρων καὶ κριῶν, μιμικὰς εὐτετηρικὰς παραστάσεις [*Καλόγηροι Βιζύης*], στοιχεῖα ὀργιαστικῆς λατρείας [*Ἀναστενάγια*] κλπ.) εὐρίσκομεν διατηρουμένας ἐκ παλαιοτάτων χρόνων εἰς τὰ ἔθιμα τῶν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς καὶ βορείου Θράκης καταγομένων Ἑλλήνων.

Ἐν πρώτοις τὰ Θεσμοφόρια, ἢ μᾶλλον διαδεδομένη ἐξ ὅλων τῶν ἑλληνικῶν ἑορτῶν, εἶχον μὲν ἀγροτικὸν χαρακτῆρα, καθόσον οἱ «*θεσμοί*», ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβε τὸ ὄνομα ἡ ἑορτή, ἦτοι τὰ λείψανα τῶν εἰς τὰ «*μέγαρα*» κατὰ τὰ Σκιροφόρια ριπτομένων ζωντανῶν χοιριδίων καὶ τῶν ἐκ ζύμης παρεσκευασμένων συμβόλων (ὄψεων καὶ φαλλῶν), ἀνακομιζόμενα ἐκεῖθεν κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Θεσμοφοριῶν ὑπὸ τῶν λεγομένων *ἀντλητριῶν* ἀναιμιγνύοντο μὲ τὸν σπόρον διὰ τὴν ἐπιχειμένην σπορὰν πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως προσδώσωσι νέας δυνάμεις εἰς τὴν μετὰ τὸν θερισμὸν ἐξηντημένην γῆν ¹⁾, ἀλλὰ ταῦτα (τὰ σκίρα ἢ οἱ θεσμοί), κατὰ τὸν σχολιαστὴν «*τὸν αὐτὸν λόγον ἔχοντα περὶ τῆς τῶν καρπῶν γενέσεως καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σπορᾶς*» προσδίδουν εἰς τὴν ὅλην ἑορτὴν καὶ ἕτερον, εἰδικὸν σκοπὸν.

Ὡς γνωστὸν, αἱ γυναῖκες κατὰ τὰ Θεσμοφόρια ἐζήτουν νὰ προκαλέσουν γονιμότητα ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἀγρούς, ἀλλὰ καὶ δι' ἑαυτὰς ²⁾. Τοῦτο ἐμφαίνει αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς τρίτης ἡμέρας: *Καλλιγένεια*, ἣτις διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἦτο πλήρης τελετῶν, ἀποβλεπουσῶν εἰς τὴν τεκνογονίαν. Ἐκ τούτου προῆλθε προφανῶς καὶ ἡ ἰδιαιτέρα θεότης *Καλλιγένεια*, τὴν ὁποίαν αἱ γυναῖκες ἐπεκαλοῦντο εἰδικῶς τὴν τρίτην ἡμέραν. Εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς ἑορτῆς συνέτεινον ὠρισμέναί πράξεις: τ' ἀμοιβαῖα σκώμματα καὶ αἱ λοιδορίαι τῶν γυναικῶν κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἐπίσκεψίν των παρὰ τῇ Δήμητρὶ ἐν Ἀλιμοῦντι, ἢ βρῶσις καρπῶν ροιᾶς, τὰ κτυπήματα τῷ «*μορόττω*» ³⁾, ἡ λύσις τῶν δεσμῶν τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς κρατουμένων, ἡ χοῆσις πλαστικῶν *cuppi* καὶ ἡ θεία τιμὴ, ἣς, κατὰ τὸν Θεοδώρητον, «*ἡξιοῦτο ὁ κτεῖς ὁ γυναικεῖος ἐν τοῖς Θεσμοφορίοις παρὰ τῶν τετελεσμένων γυναικῶν*» ⁴⁾.

¹⁾ *L. Deubner*, Attische Feste. Berlin 1932, σ. 44 καὶ 51. *M. Nilsson*, Geschichte der griech. Religion I, 1941, σ. 435.

²⁾ *M. Nilsson*, ἐνθ' ἄν. σ. 436. Βλ. τοῦ αὐτοῦ καὶ Greek popular religion, New York 1940 σελ. 26. Ἑλληνικὴ λαϊκὴ θρησκεία. Μετάφρ. Γ. Θ. Κακριδῆ. Ἀθήνα 1953, σελ. 23.

³⁾ *Μόροττον*, ἐκ φλοιοῦ πλέγμα τι, ᾧ ἔτυπτον ἀλλήλους τοῖς Δημητρίοις (*M. Nilsson*, Griech. Feste, 1906, σελ. 323).

⁴⁾ *L. Deubner*, ἐνθ' ἄν. σ. 57 κέ. Χρησις τοιαύτη τοῦ γυναικείου κτενὸς ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ ἐν Ἐλευσίνι μυστήρια, ὅπου κατὰ τινὰς φαλλός, κατ' ἄλλους κτεῖς ὁ γυναικεῖος

Αὐτὴ ἡ νηστεία, εἰς ἣν αἱ γυναῖκες ὑπεβάλλοντο κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν σχολάζουσαι παρὰ τῆ θεῶ, σκοπὸν εἶχε, κατὰ τὸν ἀείμνηστον διδάσκαλόν μου L. Deubner, «ἵνα ἀπηλλαγμένοι πάσης ἐνοχλητικῆς ἐπιδράσεως καταστῶσι δεκτικαὶ τῶν γονιμοποιῶν δυνάμεων, ὧν τὴν διείσδυσιν ἀνέμενον τὴν τρίτην ἡμέραν»¹⁾. Διὸ καὶ εἰκάζεται ὅτι οἱ θεσμοί, τ. ἔ. τὰ μὲ τὰς δυνάμεις τῆς γῆς πεφορτισμένα σύμβολα, ἀντλούμενοι ἐκ τοῦ βάθους καὶ ἐπιτιθέμενοι ἐπὶ τῶν βωμῶν ἠδύναντο ἴσως ἐκτὸς τῆς σποράς νὰ χρησιμοποιηθῶσι τὴν τρίτην ἡμέραν τῶν Καλλιγενειῶν εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς γονιμότητος τῶν γυναικῶν²⁾. Γνωστοῦ δ' ὄντος ποίαν σημασίαν οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον εἰς τὴν τεκνογονίαν, ὡς σύνθημα καὶ κορυφῶσιν τοῦ τελείου γάμου, καὶ πόσον ζωηρὸς πρέπει νὰ ἦτο εἰς τὰς γυναῖκας ὁ πόθος τῶν πολλῶν τέκνων, δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς τρίτης ἡμέρας τῆς ἑορτῆς, δηλ. ἡ ἐξασφάλις τελειῶν ἀπογόνων, σὺν τῷ χρόνῳ ἐπέδωκε καὶ ἀπέβη εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν γυναικῶν ὁ κυριώτερος τῆς ἑορτῆς σκοπός. Εἶναι δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους γνωστὴ ἡ ἐλευθεριότης καὶ τὸ σφοδρὸν πάθος, μὲ τὸ ὁποῖον αἱ γυναῖκες ἀφωσιούντο εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν ἑορτὰς καὶ μάλιστα τὴν τῆς Γενετυλλίδος, ὥστε λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς θανασταῆς ἐμμονῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς Θοράκης εἰς τὰς πατρίους παραδόσεις νὰ φαίνηται πιθανὴ ἡ σχέσις τῆς σημερινῆς γυναικείας ἑορτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν λατρείαν.

Εἰς τὰ καθ' ἕκαστον ἡ ἑορτὴ τῶν γυναικῶν τῆς Θοράκης παρουσιάζει ὁμοιότητα καταπληκτικὴν καὶ πρὸς ἄλλην γυναικείαν ἑορτὴν τῆς ἀρχαιότητος, τὰ Ἀλφᾶ. Ταῦτα ἐτελοῦντο ἐν Ἀθήναις τῆ 26 Ποσειδεῶνος (Δεκέμβρ. - Ἰανουαρ.) καὶ παρουσιάζουν ὁμοιότητά τινα εἰς τε τὸν σκοπὸν καὶ τὸν τρόπον τοῦ ἑορτασμοῦ πρὸς τὰ Θεοδοφόρια. Ἀλλ' ἐνῶ ταῦτα εἶναι ἑορτὴ τῆς σποράς τῶν δημητριακῶν, ἐκεῖνα τελοῦνται «ἐπὶ τῇ τομῇ τῆς ἀμπέλου καὶ τῇ γεύσει τοῦ ἀποκειμένου ἠδὴ οἴνου». Ἀμφότεραι αἱ ἑορταὶ εἶναι μυστήρια τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόρης, ἀλλ' εἰς τὴν δευτέραν ὑπεισηλθε καὶ ὁ Διόνυσος. Ὅθεν τὰ Ἀλφᾶ εἶναι οἰονεὶ «συνένοσις στοιχείων τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Διονύσου» ἀφορμὴ δι' αὐτὴν ἦτο ἡ ἐργασία εἰς τὰς ἀμπέλους, τὰ ἔθιμα ἐλήφθησαν ἐκ τῆς λατρείας τῆς Δήμητρος»³⁾.

ἦτο τὸ περιεχόμενον τῆς κίστης, ἐξ ἧς «ἐλάμβανεν» ὁ μούμενος. Τί ὁμως ἀληθῶς ἐθεῶντο οἱ μύσται, θὰ μείνῃ, ὡς λέγει ὁ M. Nilsson, πάντοτε κρυπτόν. (Βλ. τὰς ἀντιρροήσεις ἐν L. Deubner, ἔνθ' ἀν. σ. 79 κέ. καὶ M. Nilsson, Gesch. d. griech. Religion I 109 καὶ 623 - 628.

¹⁾ L. Deubner, ἔνθ' ἀν. 55 κέ.

²⁾ L. Deubner, ἔνθ' ἀν. 59.

³⁾ M. Nilsson Gesch. der griech. Relig. I 438, βλ. καὶ σελ. 109. Κατὰ τὸν Nilsson, αὐτ. 553, ὁ Διόνυσος μεταγενεστέρως εἰσηλθεν εἰς τὰ ἔθιμα, τὰ συνημμένα μὲ τὴν ἀμπελοου-

Ἦδη ὁ οἶνος ἀπέκειτο ἔτοιμος εἰς γεῦσιν καὶ τὸ δῶρον τοῦ φαλλομόρφου θεοῦ καθίστα ἐντονώτερον τὸν ὀργιαστικὸν χαρακτήρα τῆς ἑορτῆς τοῦ Ποσειδεῶνος μνηός. Ἐνῶ δηλαδή κατὰ τὰ Θεσομοφῶρια φαλλοὶ ἀπαντῶσι μόνον μεταξὺ τῶν μυστηριαστικῶν «θεσμῶν», οἷτινες ἐκομίζοντο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς νηστείας ἐκ τῶν «μεγάρων», τὸ δὲ ἔθιμον τῶν κυνήϊα διὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην δὲν μαρτυρεῖται ἀσφαλῶς, τοῦναντίον κατὰ τὰ ἀλφῶα καὶ πῆλινοι φαλλοὶ ἀντίθεντο καὶ μάλιστα καὶ ἐλατρεύοντο καὶ ὁ κτεῖς ὁ γυναικεῖος, ὁ τὸσον σπάνιος ἐν τῇ ἑλληνικῇ λατρείᾳ¹⁾, ἐνεφανίζετο²⁾ διότι ρητῶς ἀναφέρεται, ὅτι αἱ γυναῖκες κατὰ τὴν τελετὴν «ἐβάσταζον εἶδη σωμάτων ἀπρεπῆ ἀνδρεῖά τε καὶ γυναικεῖα» καὶ τὰ αὐτὰ σύμβολα, ἐκ πλακοῦντος κατεσκευασμένα ἐπετίθεντο εἰς τὰς τραπέζας, ἐφ' ὧν ὑπῆρχον ὅ,τι γῆ καὶ θάλασσα παράγουσι, ὁ δὲ οἶνος ἔρρεε ἄφθονος, λύων τὴν γλῶσσαν τῶν συμποσιάζουσῶν γυναικῶν³⁾. Ἡ αἰσχρολογία καὶ ἡ χοῆσις γεννητικῶν συμβόλων, ἡ ἀνάθεσις πηλίνων φαλλῶν καὶ ἡ θεία τιμὴ, ἧς οὗτοι ἠξιοῦντο, ὁ ἀποκλεισμός τῶν ἀνδρῶν καὶ ὁ ὅλος χαρακτήρ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀλφῶν, πολλῶ μᾶλλον ὢν ἀγαλίνωτος ἢ κατὰ τὰ Θεσομοφῶρια, παραβαλλόμενα πρὸς τὰ τελούμενα σήμερον ἀκόμη κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς μαμμῆς ὑπὸ τῶν γυναικῶν τῆς Θράκης, παρουσιάζουν τῶ ὄντι καταπλήσσοσαν ὁμοιότητα. Αὐτὸς ὁ χρόνος τῆς ἀρχαίας τελετῆς (26 Ποσειδεῶνος) δὲν ἀπέχει καθόλου ἀπὸ τὸν χρόνον τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν σημερινῶν γυναικῶν τῆς Θράκης. Οὐδ' ὑπάρχει ἄλλη τις ἐξήγησις τοῦ λόγου, δι' ὃν ἡ σημερινὴ γιορτὴ τῆς γυναίκας τελεῖται τὴν 8ην Ἰανουαρίου ἤτοι εἰς τὸ μέσον τοῦ χειμῶνος⁴⁾. Δὲν λείπουν δ' ἐξ αὐτῆς οὐδ' αὐτὰ «τὰ δεικνύμενα» ἄλλης Ἐλευσινίου τελετῆς, λίαν

γίαν, καὶ δὴ μὲ τὸ κλάδευμα τῶν ἀμπέλων. Βλ. τοῦ αὐτοῦ καὶ Greek popular religion σελ. 32, Ἑλλην. λαϊκὴ θρησκεία. Μετάφρ. Ι. Θ. Κακριδῆ, σελ 30.

1) M. Nilsson, Gesch. der griech. Religion I 109.

2) Βλ. L. Deubner Att. Feste 61, ἔνθα καὶ τὸ Λουκιάνειον σχόλιον, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐν Ἐλευσίνι τελετὴν τῶν Ἀλφῶν: «... ἐν οἷς προτίθεται αἰσχύναις ἀνδρεῖσις εἰκότια... Ἐν ταύτῃ καὶ τελετῇ τις εἰσάγεται γυναικῶν ἐν Ἐλευσίνι καὶ παιδιαὶ λέγονται πολλαὶ καὶ σκόμματα. Μόνα δὲ γυναῖκες εἰσπορευόμεναι ἐπ' ἀδείας ἔχουσιν ἢ βούλονται λέγειν· καὶ δὴ τὰ αἰσχιστα ἀλλήλαις λέγουσι τότε... ἀναφωνοῦσι δὲ πρὸς ἀλλήλας πᾶσαι αἱ γυναῖκες αἰσχρὰ καὶ ἄσμενα, βαστάζουσαι εἶδη σωμάτων ἀπρεπῆ ἀνδρεῖά τε καὶ γυναικεῖα. Ἐνταῦθα οἶνός τε πολὺς πρόκειται καὶ τραπέζαι πάντων τῶν τῆς γῆς καὶ θαλάσσης γέμουσαι βρωμάτων... Παρατιθέασι δὲ τὰς τραπέζας οἱ ἄρχοντες καὶ ἔνδον καταλιπόντες ταῖς γυναιξίν αὐτοὶ χωρίζονται ἕξω διαμένοντες... Πρόσκειται δὲ ταῖς τραπέζαις καὶ ἐκ πλακοῦντος κατεσκευασμένα ἀμφοτέρων γενῶν αἰδοῖα».

3) Ὅτι παρετυμολογία τυχὸν τοῦ ὀνόματος τῆς ἁγίας Δομνῆς συνετέλεσεν εἰς τὴν μετάθεσιν τῆς γυναικειᾶς ταύτης ἑορτῆς ἐξ ἄλλης ἡμέρας εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἁγίας, δὲν μοῦ φαίνεται πιθανόν.— Τὴν συμφωνίαν εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς θρακικῆς ἑορτῆς πρὸς τὰ Ἀλφῶα παρετήρησεν ἡδὴ ὁ K. Ρωμαῖος, ἔνθ' ἀν. σ. 104, ἀλλὰ θεωρεῖ αὐτὴν «τυχαίαν».

συγγενοῦς, ὡς γνωστόν, πρὸς τὰ Θεσμοφόρια, τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων¹⁾.

Καὶ εἶναι μὲν ἐκ διαφόρων τεκμηρίων καὶ ἐξ εἰκονικῶν παραστάσεων, ἃς ὁ Deubner προσήγαγε²⁾, πιθανὴ ἢ συσχετίσις τῶν Ἀλφῶν πρὸς μαγικὴν εὐτετηρικὴν τελετὴν, ἀλλ' ὡς ὁ M. Nilsson ἐτόνισε «σπανίως μία ἑορτὴ πρὸς πρόκλησιν γονιμότητος περιορίζεται ἐπὶ ἐνὸς ἐπιπέδου»³⁾. Ὁ ἐπικρατῶν ρόλος τῶν γεννητικῶν συμβόλων «περὶ ὧν, κατὰ τὸ σχόλιον, διηγοῦνται ὡς πρὸς σύνθημα τῆς τῶν ἀνθρώπων σπορᾶς γινομένων» καὶ δὴ ὁ περιορισμὸς τῆς τελετῆς μεταξὺ τῶν γυναικῶν, καὶ μάλιστα τῶν ὑπάνδρων, θέτει εἰς τὸ κέντρον καὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Ἀλφῶν, ὡς καὶ τῆς τρίτης ἡμέρας τῶν Θεσμοφορίων καὶ τῶν μέχρι τῆς σήμερον τελουμένων γυναικείων ἑορτῶν, τὴν γονιμότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Ὅθεν ἡ ἑορτὴ τῶν γυναικῶν τῆς Θράκης, τὴν ὁποίαν ἐν ἀρχῇ ἐξητάσαμεν καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μαῖα ἐπέχει θέσιν θεᾶς Γενετυλλίδος, σύμβολα δὲ ἀνδρεῖα καὶ γυναικεῖα «δεικνύονται» εἰς τὰς γυναῖκας, αἵτινες κατόπιν συμποσιάζουσαι συμπεριφέρονται μὲ τὴν ἐλευθερίαν γλώσσης, τὴν χαρακτηρίζουσαν τὰς θεσμοφοριαζούσας καὶ ἀλφαζούσας προγόνους τῶν, ζητοῦσαι, ὡς καὶ ἐκεῖναι, ν' ἀσφαλίσωσι διὰ λόγων καὶ πράξεων καὶ συμβόλων γονιμότητα δι' ἑαυτὰς καὶ πολυπαίδιαν, παρέχει ὄχι ἀπλῶς ἐν νεώτερον ἀνάλογον, κατάλληλον πρὸς κατανόησιν τῶν ὁμοίων τελετῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ζωντανὸν κατάλοιπον ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς λατρείας.

16-8-53

¹⁾ Βλ. M. Nilsson, *Gesch. d. Gr. Rel.* I 620. 626 κέ.

²⁾ L. Deubner, ἔνθ' ἀν. 65 κέ.

³⁾ M. Nilsson, *Griech. Feste* 323. Βλ. καὶ K. Ρωμαῖον, *Λαϊκὴς λατρείας τῆς Θράκης*, σελ. 102 κέ. 110.